

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

Genealogie jako kulturní fenomén

Alice Kotylová

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra antropologie

Studijní program Antropologie

Studijní obor Sociální a kulturní antropologie

Diplomová práce

Genealogie jako kulturní fenomén

Alice Kotylová

Vedoucí práce:

Mgr. Lenka Jakoubková Budilová, Ph.D.

Katedra antropologie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2014

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2014

.....

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat hlavně Mgr. Lence Jakoubkové Budilové, Ph.D. za vedení mé diplomové práce a za cenné rady, jež mi poskytla. Dále bych chtěla poděkovat všem respondentům, kteří byli ochotni podílet se na výzkumu a poskytnout mi rozhovor (především pak hlavní respondentce Marii), a ostatním lidem, bez nichž by tato práce nevznikla.

OBSAH

1 ÚVOD.....	1
2 METODOLOGIE.....	4
3 TEORETICKÁ ČÁST.....	7
3.1 Teorie příbuzenství.....	7
3.1.1 Definice příbuzenství.....	8
3.1.2 Historie tématu příbuzenství v antropologii.....	10
3.1.3 Podoby příbuzenství.....	11
3.1.4 Paternita a maternita.....	11
3.1.5 Příbuzenská terminologie.....	14
3.1.6 Kognáti a afinní příbuzní.....	15
3.1.7 Typy descendance u kognátů.....	17
3.1.8 Afinní příbuzní.....	20
3.1.9 Pohlavní styk a manželství.....	21
3.1.10 Rodina.....	24
3.2 Metoda genealogická v kontextu sociální a kulturní antropologie....	26
3.3 Genealogie jako věda, jako pomocná věda historická a jako pomocník zachování rodové paměti.....	28
3.3.1 Definice genealogie.....	28
3.3.2 Prameny genealogie.....	30
3.3.3 Základní genealogické postupy.....	31
3.3.4 Ascendance a descendance.....	32
3.3.5 Rodopisné názvosloví.....	32
3.3.6 Občanská genealogie.....	33
3.3.7 Genealogické grafy.....	34
4 JAK NA GENEALOGIE.....	39
4.1 Genetická genealogie.....	39

4.2 Genealogické příručky.....	40
4.3 Genealogické internetové stránky.....	41
4.4 Profesionální genealog.....	42
4.5 Genealogické aplikace.....	42
4.6 Genealogické kurzy.....	43
5 VÝZKUM.....	43
6 HLAVNÍ RESPONENTKA.....	64
7 ZÁVĚR.....	70
8 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	74
9 SEZNAM POUŽITÝCH INTERNETOVÝCH ZDROJŮ.....	76
10 RESUMÉ – SUMMARY.....	77
11 PŘÍLOHY.....	78
11.1 Tabulka respondentů – muži.....	78
11.2 Tabulka respondentů – ženy.....	78
11.3 Obrazový materiál.....	79
11.4 Doplněk k rodokmenu.....	82

1. Úvod

Genealogie obecně je v podstatě rodinná historie. Popisuje soubor vztahů, v nichž se nacházejí lidé navzájem označovaní jako příbuzní. Je zaznamenána graficky v podobě jakéhosi stromu, v němž je vyznačeno, kdo je s kým v jakém vztahu, kdo je čí předek či potomek, kdo do daného rodu „vstoupil“ skrze manželský svazek atd.

Genealogie nám mohou pomoci při hledání „ztracených“ příbuzných či při pátrání po kořenech. Slovo genealogie taktéž znamená vědu, jež se zabývá vztahy mezi jedinci, kteří jsou spolu v nějakém příbuzenském vztahu a mají společný původ, společného předka.

Cílem mé diplomové práce s názvem *Genealogie jako kulturní fenomén* je nahlédnout na zhotovování genealogií z perspektivy sociální a kulturní antropologie. V této práci se zamýšlím nad současným fenoménem a pokouším se pochopit především motivy a vnímání příbuzenství lidí, kteří pátrají po svých kořenech a ztracených příbuzných.

Práci jsem rozdělila na metodologickou, teoretickou a praktickou část. V metodologické části vysvětluji a popisuji svůj postup při tvorbě této diplomové práce – studium relevantní literatury (díky čemuž jsem mohla vytvořit teoretický rámec práce) a průběh terénního výzkumu. V teoretické části se zaměřuji jednak na teorii příbuzenství s důrazem na pojetí příbuzenství v našem kulturním kontextu, jednak na genealogii z teoretického i historického hlediska, jednak na genealogickou metodu v kontextu sociální a kulturní antropologie. Pozornost jsem také věnovala různým typům a podobám rodokmenů a genealogií a účelům, k nimž jsou používány. Dále se ve speciální kapitole zabývám různými strategiemi používanými při vytváření rodokmenů a „pátrání po předcích“ (semináře, kde se lidé učí, jak si sestavit rodokmen, populárně naučné knihy o tom,

jak dělat rodokmen, weby a softwary pro zaznamenávání genealogií, lidé, kteří jsou najímáni na vypátrání kořenů i „ztracených“ příbuzných, televizní pořady, jež mohou motivovat k pátrání po předcích,...).

Praktická část je založena na terénním výzkumu. Terénní výzkum zahrnuje polostrukturované rozhovory s respondenty, kteří si nechávají vyhotovit genealogie (či pátrají po svých kořenech sami). Zvláštní kapitola praktické části práce pak patří tzv. hlavní respondentce – rozhovor s ní jde nejvíce do hloubky a zahrnuje nejen odpovědi na výzkumné otázky, ale také historii jejího rodu. Mimo jiné jsem respondentce pomocí genealogického programu zhotovila jednoduchou genealogii. Příprava konkrétní genealogie mi sloužila mimo jiné k pochopení principů sestavování genealogií, k otestování různých způsobů tvoření genealogií a také k bližšímu poznání respondentky i jejích motivů, které ji vedly k zájmu o rodinné kořeny. Genealogii respondentky jsem sestavila na základě materiálů, které shromáždila sama hlavní respondentka, a na základě svých získaných znalostí a zkušeností. Konstrukce rodokmenu je pouze doplňkovou částí diplomové práce a nezasahuje do hluboké minulosti.

V praktické části práce jsem se pokusila nalézt odpovědi na základní výzkumné otázky. Zajímalo mě, z jakého důvodu si lidé nechávají zhotovit genealogie, jakou příbuzenskou linii sledují, jestli je jejich pojetí příbuzenství unilineární nebo bilaterální, jak definují příbuzné, které osoby považují za příbuzné a které už ne, co lidi fascinuje na objevených příbuzných (podoba, společný talent, společný zájem), jaké způsoby při sestavování rodokmenů lidé volí, jestli si najímají profesionální genealogy nebo navštěvují speciální semináře či raději tvoří genealogie sami, jaký typ lidí se pouští do pátrání po předcích, jestli mají něco společného (věk, zaměstnání, sociální třídu, vzdělání, bydliště, rodinnou situaci), jestli mají společné vnímání příbuzenství, jestli žijí ve stejném „mentálním světě“. Zajímala jsem se také o to, jak a jestli vůbec

současný fenomén zhotovování rodokmenů ovlivňují média a zda mají vliv na vnímání příbuzenství.

Předpokládala jsem, že zájem o sestavování rodokmenů vzrostl až v poslední době, a tak jsem se pokusila zjistit, co je příčinou, jestli zde nehrají výraznou roli média. Dále jsem předpokládala, že hlubší zájem o předky, o rodinné kořeny a o rodokmeny se objevuje jen u určité části populace, že se netýká všech členů nejširší veřejnosti. Věnovala jsem proto část výzkumu otázce, co mé respondenty spojuje, co mají společného a ve které skupině populace je zájem o rodinnou genealogii nejhlubší. Snažila jsem se pochopit, jací lidé pátrají po předcích, jaké motivy je k tomu vedou a co si od tohoto pátrání slibují.

Začala jsem vytvářet svou diplomovou práci s určitými předpoklady a hypotézami. V následujícím textu nalezneme odpovědi na to, zda se mé hypotézy potvrdily.

2. Metodologie

Tuto kapitolu věnuji popisu svého metodologického postupu při vytváření diplomové práce, svých zdrojů, práce s respondenty, technických náležitostí a harmonogramu činností.

K tomu, abych kvalitně zpracovala praktickou část diplomové práce, bylo třeba získat nejprve teoretické znalosti studiem a analýzou relevantní literatury. Kompletní seznam studované a použité literatury lze najít v kapitole Seznam použité literatury.

Dále jsem si prohlédla několik genealogických softwarů a internetových stránek, jejichž popis je součástí této diplomové práce. Mezi prostudované internetové stránky patří <http://www.genea.cz/>, <http://www.genealogie.cz/>, <http://www.myheritage.cz/genealogie>, <http://genealogie.taby.cz/index.php>, <http://www.genebaze.cz/> a <http://rodopisna-revue-online.tode.cz/>.

Co se týče terénního výzkumu, ten probíhal s přestávkami od června roku 2013 do března roku 2014. Setkala jsem se jedenadvaceti respondenty, s nimiž jsem provedla polostrukturovaný rozhovor za účelem nalézt odpovědi na mnou předem stanovené výzkumné otázky.

Klíčovou osobou pro mě i pro celou výzkumnou část diplomové práce je tzv. hlavní respondentka (celkový počet mých respondentů byl tedy dvacet dva). Tato žena mi jednak poskytla nejpodrobnější rozhovor, jednak mi předala sebrané materiály o své rodině. Osobně se známe a máme k sobě důvěru. Žena téměř celý život shromažďuje informace o svých předcích i potomcích. Píše také rodinnou kroniku. Je poslední z rodu, která má o své kořeny a své příbuzné opravdový zájem, a bojí se, že po její smrti se kronice i shromažďování materiálu už nebude nikdo věnovat a výsledky její práce budou ztraceny. Interview s ní bylo nejrozsáhlejšího a nejhlubšího rázu. Moje diplomová práce je věnována

mimo jiné jí. Pro respondentku to je jakýsi způsob odměny za čas, který mi poskytla nejen při rozhovoru, ale i za pomoc při analýze rodinných materiálů. Hlavní respondentku jsem získala na základě přátelského rozhovoru.

Se všemi respondenty jsem se setkala buď na neutrálním místě (například v kavárně či restauraci), nebo u nich doma (tato varianta převažovala). Prvních deset respondentů jsem získala snadno. Pět respondentů jsem oslovila v místě zaměstnání své matky (ta je učitelkou na základní škole). Dalších pět respondentů mělo nějaké osobní vazby na prvních pět, takže jsem na ně od prvních pěti respondentů získala kontakt a v případě dvou respondentů mi sám „původní“ respondent zprostředkoval setkání. Klíčová zde tedy byla určitá osobní známost k prvním respondentům, jež všechno odstartovala.

Po úspěšném získání prvních deseti respondentů (a po úspěšném provedení rozhovorů) jsem měla nějakou dobu problém s tím sehnat další ochotné lidi, kteří by mi poskytli interview. Nakonec jsem díky hlavní respondentce získala kontakt na čtyři další osoby, s nimiž jsem mohla udělat polostrukturovaný rozhovor. A od těchto čtyř lidí jsem se poté dostala k posledním sedmi respondentům. Je tedy velmi dobře vidět, že se mi nejvíce osvědčila při získávání respondentů metoda *snowball* – tedy nabalování osob. „*Snowball sampling*“ – v překladu „*sněhová koule*“ - je „*typ nepravděpodobnostního výběru, při kterém jsou respondenti či informátoři vybíráni na základě doporučení jiných informátorů nebo respondentů*“ (Toušek 2012: 96).

S každým respondentem jsem hovořila zhruba šedesát minut. Někteří mluvili celou dobu sami od sebe, někteří byli uzavřenější. U druhých zmiňovaných mi pomohl *probing* neboli sondování. „*Jedná se o různé verbální i neverbální podněty, jejich cílem je získat komplexnější a zevrubnější odpovědi na otázky kladené respondentovi/informátorovi.*

Jinak řečeno, smyslem sondování je rozvíjet odpovědi do hloubky v případě, jsou-li příliš lakonické, nebo tehdy, ptáme-li se na věci citlivé, osobní nebo komplikované“ (Toušek 2012: 70).

Rozhovory s respondenty byly vedeny jako polostrukturované a individuální. Sezení s hlavní respondentkou mělo výjimečně spíše charakter blížíící se nestrukturovanému neformálnímu rozhovoru díky naší dlouholeté osobní známosti. *„Polostrukturované a nestrukturované dotazování je (...) příznačné pro produkci kulturních dat a jejich kvalitativní analýzu, při níž dochází k interpretaci významů, na základě které jsou formulovány koncepty a teorie.“ (Toušek 2012: 63)* Ke každému rozhovoru byla předem připravena osnova obsahující především základní výzkumné otázky, na které měl rozhovor přinést odpověď.

1. Výzkumné otázky, na něž jsem se snažila nalézt odpověď, byly následující: Z jakého důvodu si lidé nechávají zhotovit genealogie?
2. Jakou příbuzenskou linii sledují? – otcovu, matčinu, nebo obě? Je jejich pojetí příbuzenství unilineární nebo bilaterální?
3. Jak definují příbuzné? Které osoby považují za příbuzné a které už ne?
4. Co lidi fascinuje na objevených příbuzných? Je to podoba či snad nějaký společný zájem nebo talent?
5. Jaké způsoby při sestavování rodokmenů lidé volí? Najímají si profesionální genealogy, navštěvují semináře, tvoří si genealogie sami pomocí softwarů/webů?
6. Jaký typ lidí se pouští do pátrání po předcích? Mají něco společného (věk, zaměstnání, sociální třída, vzdělání, bydliště, rodinná situace,...)? Mají společné vnímání příbuzenství? Žijí ve stejném „mentálním světě“?

7. Jak a jestli vůbec ovlivňují současný fenomén zhotovování rodokmenů média? Mají vliv na vnímání příbuzenství?

Interview byla následně přepsána pomocí počítačového programu F4. „F4 je (...) program pro rychlý přepis kvalitativních dat, který umožňuje jednoduchou synchronizaci audio záznamu s přepisem pomocí časových značek“ (antropologie.org/cs/odkazy/68-analyza-kvalitativnich-dat). Získaná data ze zmíněných pasáží jsou zpracována (analyzována a interpretována) na základě teoretických znalostí získaných z mnou prostudované odborné literatury a následně vztažena k položeným výzkumným otázkám.

3. Teoretická část

V teoretické části představím tři různé koncepty. Představím jednak teorii příbuzenství, jednak genealogickou metodu v kontextu sociální a kulturní antropologie a dále popíšu genealogii jako historickou vědu a jako pomocníka při uchovávání rodinné paměti.

3.1 Teorie příbuzenství

Teorie příbuzenství není v této diplomové práci primární oblastí zájmu. Nicméně genealogie se týká příbuzenských vztahů, a především jejich vnímání. Proto považuji za důležité se příbuzenskému systému věnovat a popsat především chápání příbuzenství v „naší“ – západní – společnosti, jež je propojeno s několika mnou položenými výzkumnými otázkami. Pokud mluvím o „naší“ nebo západní společnosti, pak mám na

mysli Českou republiku a země, kde funguje stejný systém, stejné uspořádání a kde lidé vnímají příbuzenství stejně či alespoň obdobně.

3.1.1 Definice příbuzenství

„Lidé ve všech kulturách organizují a strukturují svůj svět do smysluplného řádu, ve kterém se mohou orientovat, ve kterém mohou jednat tak, aby jim ostatní rozuměli, a aby jejich jednání bylo správně pochopeno ostatními“ (Skupnik 2010: 14). V této diplomové práci se zaměřím na klíčový smysluplný řád příbuzenství. Příbuzenské vztahy se vyskytují všude na světě, ve všech kulturách, v každé zemi. Každý člověk vnímá příbuzenská pouta a ve všech společnostech jsou si příbuzní mezi sebou bližší než s kýmkoliv jiným. Příbuzenství je *„jedním ze základních a univerzálních přístupů, které jsou k udělení smyslu celku lidské zkušenosti využívány“* (Skupnik 2010: 14). Příbuzenství je univerzální pravděpodobně proto, že *„všude na světě mají lidé stejná fyzická těla, která procházejí víceméně stejnými fyziologickými procesy, které jsou součástí univerzální zkušenosti. (...) Všude na světě se tak lidé dělí na muže a ženy (...) a všude na světě se předpokládá, že se muži a ženy v určité míře komplementarity reprodukují. Z těchto základních kategorií (...) jsou sestaveny všechny příbuzenské systémy po celém světě“* (Skupnik 2010: 23).

Ve společnosti jsou nám díky příbuzenství přisuzovány určité role a s nimi spojené chování. *„Příbuzenské vazby, které lidé rozeznávají a rozlišují, určují, koho si vzít, kde bydlet, jak vychovávat děti, (...), jak řešit spory, (...), který majetek zdědit, na koho se obrátit při žádosti o pomoc při usilování o společný zájem a mnoho dalších věcí“* (Holy 1996: 13).

Kategorie, které se týkají reprodukce (jako například pohlaví nebo porod), jsou kategoriemi biologickými. *„Vazby, které z těchto*

reprodukčních biologických kategorií vyplývají, jsou rovněž reprodukčně-biologického charakteru. Příbuzenství se pak mnohdy chápe jako přirozený a nevyhnutelný aspekt druhových reprodukčních a biologických charakteristik“ (Skupnik 2010: 23). Je třeba mít ale na paměti, že ačkoliv je fyziologická stavba mužů a žen všude na světě stejná (a to samé platí o početí dítěte i porodu), v různých společnostech se značně liší představa lidí o tom, co je pointou rozmnožování a jak celý proces vlastně probíhá. Od toho se také odvíjejí rozličné názory na vztah mezi rodiči a potomky. Nicméně „odpověď“ na otázku, co konkrétně činí příbuzné příbuznými, je zřejmě univerzálně vyjádřena představou nějaké společně sdílené a vzájemně předávané substance“ (Skupnik 1999: 24.) Kdo komu a jakou měrou tu danou substanci předává (a co konkrétně předává), už se ale opět v různých místech světa liší.

Samotná existence příbuzenství je na celém světě stejná a všude zasahují příbuzenské vztahy s dalšími lidmi nějakým způsobem do života člověka. Nicméně sociální struktura příbuzenství je velmi rozmanitá, a tudíž nemůžeme v rozdílných kulturách přikládat všem vztahům stejnou podobu a váhu. Nemůžeme tedy očekávat například všude stejnou příbuzenskou terminologii nebo podobu vztahů. *„Způsoby, kterými společnost definuje a používá příbuzenské vztahy, mohou být společně nazývány jejím příbuzenským systémem. Společně s názory na reprodukci tento systém zahrnuje práva a závazky uznané mezi příbuznými nebo skupinou příbuzných, kategorie, ve kterých je příbuzný lingvisticky klasifikovaný, a pravidly nebo normami, které specifikují způsoby původu, pobytu (residence) a forem manželství“ (Stone 2001: 6).*

Chápání příbuzenských vazeb je omezeno. Jelikož kdyby ne, všichni lidé mající společné předky, by byli příbuzní. A tudíž by celý svět byl navzájem příbuzensky spřízněný. Ačkoliv *„podle současných genetických expertiz lidské DNA jsme všichni potomky jedné africké samice, takzvané pramáti Evy. (...) Z hlediska této evolučně-biologické*

příbuznosti by byl skutečně příbuzný každý s každým“ (Skupnik 2010: 26-27). Kdyby ale bylo bráno v potaz pouze biologické hledisko, příbuzenství by nemohlo být bráno jako distinktivní kategorie a jako takové by vůbec nemohlo ve světě fungovat. Proto „samotná reprodukčně-biologická vazba ve smyslu plození a rození potomstva k vygenerování příbuzenského vztahu nestačí. (...) Musí být limitována specifickými kulturními pravidly, na jejichž základě jsou některé z těchto vazeb rozpoznány jako relevantní pro vznik příbuzenských vztahů. Tato limitační pravidla vycházejí z různých kulturních představ“ (Skupnik 2010: 27).

3.1.2 Historie tématu příbuzenství v antropologii

Příbuzenskými vztahy se zabývali už v 19. století Louis Henry Morgan, Johann Jakob Bachofen nebo Henry Summer Maine. Oblast příbuzenství je v sociální a kulturní antropologii jednou ze základních oblastí studia. *„Studium příbuzenství mělo po dlouhá léta postavení „královské disciplíny“ sociální antropologie, bylo považováno za její nejvýznamnější oblast a vlastně každý antropolog, který chtěl něco znamenat, se musel k příbuzenství nějakým způsobem vyjádřit. (...) Příbuzenství se stalo jednou z mála oblastí, kterou si antropologové mohou nárokovat jako sféru svého výsostného vlivu“ (Budilová 2007: 2).* Během první poloviny 20. století bylo studium příbuzenství zaměřeno na „jiné“ kultury – na různé „primitivní“ kmeny atd. V druhé polovině 20. století čelila antropologie příbuzenství kritice a zájem o studium příbuzenských systémů opadl. Až na konci minulého století začalo být příbuzenství v antropologii opět „pěstováno“ – s tím rozdílem, že od té doby až dodnes se antropologové zaměřují už ne na „ty druhé“, ale na svou vlastní kulturu, na západní společnost. Studují pojetí příbuzenství ve

vlastní zemi a například časové proměny v chápání příbuzenských vztahů. (Budilová 2007: 1-6)

3.1.3 Podoby příbuzenství

Příbuzenské vztahy jsou výsledkem „*univerzálního průniku kultury a biologie v podobě specifické kulturní interpretace tohoto průniku v oblasti lidské reprodukce*“ (Skupnik 2010: 49).

Jak už bylo řečeno, „*všude na světě se lidé na základě příbuzenství rozčleňují do různých příbuzenských skupin a toto rozčlenění ovlivňuje i vysvětluje jejich vzájemné chování. Úkoly, které jsou různým skupinám připisovány a které jedinci do nich začlenění plní, se v různých kulturách liší*“ (Skupnik 2010: 20). V západní společnosti je koncept příbuzenství opřen o „*konsangvinní konsubstancialitu*“ (Skupnik 2010: 30). Konsangvinita znamená pokrevní příbuznost. Spříznění jsou tedy jedinci sdílející stejnou krev. „*Příbuzenství je konvenčně definováno jako vztahy mezi osobami na základě původu nebo manželství. Pokud je vztah mezi jednou a druhou osobou založen na původu, jsou tyto osoby pokrevně příbuzní (tzv. consanguineal relatives). Pokud je vztah založen na manželství, je mezi dvěma jedinci příbuzenství afinní.*“ (Stone 2001: 5)

3.1.4 Paternita a maternita

Co je ve všech kulturách v podstatě univerzální, je rozlišování vztahu mezi rodiči a dětmi. V „naší“, západní společnosti je akceptováno to, že jedinec má dva rodiče – matku a otce. Z tohoto vychází koncepty takzvané *maternity* a *paternity* (maternita se váže k matce, paternita k otci). *Paternita* a *maternita* se vážou také k příbuzenským vztahům. Na první pohled působí tyto koncepty neproblematicky a univerzálně platné.

„*Paternita a maternita jsou ale také příbuzenské vztahy*“ (Skupnik 2010: 29). A příbuzenské vztahy jako takové jsou, jak je zmíněno výše, záležitostí kulturní interpretace. „*Rodičovství tak jako všechny další příbuzenské vztahy není neproblematickým výrazem jakýchsi univerzálně platných objektivních a přirozených reprodukčně-biologických zákonitostí, ale kulturní konstrukcí (...). (...) I paternita a maternita proto, že se vztahují k biologii reprodukce, jsou výsledkem kulturních definic*“ (Skupnik 2010: 29).

Co se týče *paternity*, v západní civilizaci je vztah syna (popřípadě dcery) a otce v podstatě jasný. Otec je člověk, jenž oplodnil matku dítěte při pohlavním styku. V západním světě chápeme otcovství tak, že každé dítě má pouze jednoho pokrevního otce – tedy jednoho *genitora*. Otcovství se ovšem dále rozlišuje jako „*komponent dvou aspektů: sociálního mužského rodiče, jenž je s dítětem spojen přes sociální (afinní) vztah s jeho matkou*“ (Skupnik 2010: 30) – tento sociální mužský rodič se pak označuje latinským výrazem *pater* (neboli otec) – a „*biologického rodiče – muže, s nímž žena po pohlavním styku otěhotněla a který je tedy s dítětem spojen přímou reprodukčně-biologickou vazbou*“ (Skupnik 2010: 30) – tento biologický otec nese latinské označení *genitor* (neboli zploditel). V ideálním případě se tyto dva aspekty prolínají a biologický a sociální otec je jedna a táž osoba. Tento stav ale není samozřejmostí – zvláště v dnešní době. Za situace, kdy jsou *genitor* a *pater* dva různí lidé (například adopce), se za pravého otce v západním světě považuje ten biologický.

V případě *maternity* se zdá základní koncept ještě jasnější a „nezpochybnitelnější“ než v případě *paternity*. „*Matka je jednoduše žena, která dítě porodí*“ (Skupnik 2010: 38). Například český zákon to definuje naprosto stejně. Žena, která dítě porodí – tedy biologická matka – se latinsky nazývá *genetrix*. Na první pohled se zdá být *maternita* biologicky determinována a odlišné kulturní interpretace zde nemají prostor. Ovšem

i zde vstupuje na scénu sociální aspekt matky (sociální *mater*). A i zde jsou případy, kdy „žena, která dítě porodí, a která jej počala, jako matka není sociálně rozeznávána a jako matka vždy nefunguje“ (Skupnik 2010: 38). To znamená už zmíněný případ adopce nebo například darování dítěte (žena, jež se nemůže o dítě, které porodila, starat, daruje dítě jiné ženě, která se stává jeho sociální matkou). V těchto případech je ale biologická matka vždy dohledatelná, pokud by o to dítě mělo zájem. Mohou nastat i situace, kdy dochází k „záměně sociální mater za genatrix“ (Skupnik 2010: 40) – k tomu dochází v extrémních případech – například při záměně novorozeňat v porodnici. Velmi diskutovaný je i případ asistované reprodukce a nových reprodukčních technologií. Díky tomuto se „určení genatrix ukazuje jako akt založený na kulturně-interpretací selekci určitých charakteristik lidského reprodukčního procesu ve stejné míře, jako je definování mater“ (Skupnik 2010: 40). Jelikož tyto moderní typy reprodukce přerušily doposud nedělitelný proces od početí do porodu dítěte, vzbudily otázku, kdo je v tomto případě biologickým rodičem, biologickou matkou. A jsou i takové případy, kdy za pomoci moderní vědy může být *genatrix* (tedy biologickou matkou) i muž – dnes už existují muži, kteří sami odnositel a porodili dítě. Vidíme tedy, že určení a chápání matky může být v určité situaci ještě obtížnější než určení a chápání otce. „Vývoj v reprodukční medicíně – zahrnující dárcovství spermatu nebo vajíček, náhradní mateřství, umělé oplodnění a klonování – předpokládá společný kurs v populárním ztvárnění vědy a rodiny. „Technologizace“ přírody má zřejmě potenciál otřást našimi nejfundamentálnějšími předpoklady o příbuzenství jako doméně, ve které jsou vztahy dány spíše než produkovány přes technické zákroky (*intervence*)“ (Carsten 2004: 163).

3.1.5 Příbuzenská terminologie

Antropologická teorie příbuzenství používá k popisu a zápisu příbuzenských vztahů a členů rodiny specifickou terminologii. Můžeme o něm mluvit jako o jazyku studia příbuzenství. Tento jazyk umožňuje antropologům v rámci možností univerzální popis příbuzenského systému v různých kulturách. „*Tento jazyk (...) se snaží definovat základní příbuzenské kategorie. Těmi jsou základní příbuzenské typy a základní vztahy mezi těmito příbuzenskými typy*“ (Skupnik 2010: 50). Za pomoci specifických výrazů a různých symbolů pak antropolog může sestavit diagram.

„*Základními příbuzenskými vztahy zachycenými v diagramech jsou filiace a afinita*“ (Skupnik 2010: 50). Pojem *filiace* se vztahuje ke spojení předků a potomků, pojem *afinita* pak označuje vztah mezi lidmi na základě uzavření manželského svazku. *Filiace* se pak dělí na *patrifiliaci* a *matrifiliaci*. *Patrifiliace* se váže ke vztahu otce a potomka, *matrifiliace* naopak ke vztahu matky a jejího dítěte. „*Protože je každý potomek afiliován (obvykle) ke dvěma rodičům, bývá filiace většinou chápána jako univerzálně bilaterální*“ (Skupnik 2010: 53). V západní společnosti jsou skutečně obě vazby vnímány jako rovnocenné (na rozdíl od některých jiných kultur). „*Pokud je sérii filiačních vazeb přisouzen specifický kulturní význam a je na ni kladen sociální důraz, hovoří se o descendenci*“ (Skupnik 2010: 52).

Základním stavebním kamenem každého diagramu, každého zakreslení příbuzenských vazeb, je ten člověk, od něhož se celý diagram odvíjí. Tento člověk se označuje jako ego. Jakýkoliv další člověk, jenž k egu přináleží, se nazývá alter.

3.1.6 Kognáti a afinní příbuzní

Co se týče klasifikace příbuzných, rozlišuje antropologická teorie příbuzenství dva základní typy – *kognáty* a *afinní* příbuzné.

Kognáti (jinak také *konsangvinní* příbuzní) jsou všichni jedinci spojeni „pokrevně“ – tedy jsou to lidé, kteří mají společného předka. *Kognáti* se dále dělí na *lineály* a *kolaterály*. *Lineálové* jsou příbuzní stojící „v přímém vzájemném vztahu potomek – předek“ (Skupnik 2010: 59), *kolaterálou* naopak mají nějakého společného předka, ale sami ve vztahu potomek – předek nestojí (z pohledu Ega by to byli například teta se strýcem nebo bratranci). Pokud budeme rozlišovat linie z hlediska pohlaví a zvlášť sledovat každou linii předků či potomků, můžeme *kognáty* rozdělit ještě na *patrilinéární* (mužská linie) neboli *agnáty* a na *matrilinéární* (ženská linie) neboli *uterinní* příbuzné. Můžeme také rozlišit všechny příbuzné ze strany otce (ti jsou patrilaterální) a ze strany matky (ti jsou matrilaterální). Ještě pár slov ke generacím – generace souběžná s Egem se nazývá nultá, od Ega směrem k předkům je to první, druhá, atd. ascendenční generace (chápeme ji jako směr nahoru), od Ega směrem k potomkům je to první atd. descendenční generace (vnímáme ji jako směr dolů).

Afinní příbuzní jsou lidé, jež se spřízněnými stali skrze manželství – tedy nesdílejí obvykle bezprostředně společného předka. Nepatří sem jenom manžel a manželka, ale také příbuzní z jejich strany (např. švagr nebo tchán). Dále sem řadíme nevlastní příbuzné. „*Jsou to příbuzní, kteří stojí v sociálních pozicích kognátů (...), ale nesdílejí s nimi společné předky (tj. jsou v pozicích obvykle zastávaných „biologickými“ předky nebo potomky)*“ (Skupnik 2010: 62). Nevlastní příbuzní vzniknou například po uzavření manželství dvou lidí, kteří už mají oba z předchozího svazku svoje děti. Navzájem jsou si tyto děti nevlastními sourozenci. „*Kombinace afinity a filiace umožňuje ještě další variantu.*

Jsou jimi polorodí sourozenci (...), kteří jako svého předka společně sdílejí pouze jednoho rodiče“ (Skupnik 2010: 63). Polorodí sourozenci by byli například dítě, které přivedl do nového manželského svazku manžel, s dítětem, jež by vzešlo z nového svazku – děti by měly společného otce.

Specifickou skupinou příbuzných jsou bratrance a sestřenice. *„Základním definičním znakem kategorie bratranců a sestřenic je, že se jedná o potomky páru sourozenců“* (Skupnik 2010: 67). Bratrance a sestřenice můžeme dále rozdělit na potomky sourozenců stejného nebo opačného pohlaví (potomci sourozenců stejného pohlaví jsou nazýváni paralelní bratrance/sestřenice, opačného pohlaví pak křížoví bratrance/sestřenice). Toto označení pak platí nejenom v generaci Ega, ale i v dalších generacích. Dalším dělícím prvkem mezi bratrance/sestřenicemi je distance příbuzných. *„První generaci bratranců a sestřenic, tj. první generaci potomků dvou sourozenců, označuje antropologie jako první bratrance a sestřenice (...). Jejich potomky, tj. druhou generaci bratranců a sestřenic, označuje jako druhé bratrance a sestřenice“* (Skupnik 2010: 69). Tímto způsobem lze postupovat pořád dál a dál. Český jazyk má pro ostatní bratrance a sestřenice kromě označení „první“ i lidové označení „vzdálení“, popřípadě také bratrance/sestřenice z nějakého kolene (například z druhého). Zvláštním druhem bratranců/sestřenic jsou poloviční bratrance/sestřenice (to jsou potomci sourozenců, jež mají společného pouze jednoho rodiče) a dvojití bratrance/dvojité sestřenice (jejich předkové jsou dva manželské páry – dva bratři si vezmou dvě sestry). *„Další možnou, i když spíše neobvyklou variantou, jsou jedenapoloviční bratrance a sestřenice (...). O takovém příbuzenském klasifikačním typu hovoříme, pokud dva sourozenci zplodí potomky se dvěma partnery, kteří jsou si bratrance nebo sestřenice (...).“* (Skupnik 2010: 72). V západní, „naší“, kultuře jsou ti bratrance/sestřenice, které považujeme za blízké příbuzné, někdy bráni jako nevhodní až nepřijatelní kandidáti pro manželství (tento názor převažuje alespoň

v mém okolí). Ovšem v jiných typech společností jsou zejména křížoví bratrance/sestřenice jako partneři preferováni.

3.1.7 Typy descendance u kognátů

V mnoha společnostech je příbuzenství odvozováno pouze z jedné linie či je jedna linie dominantní. Takové společnosti jsou pak buď *patrilinéární* (dominuje linie otce), nebo *matrilinéární* (dominuje linie matky) a mají tedy *unilinéární* descendenční pravidla (matrilinearita je méně častá než patrilinearita). Příbuzenské vztahy jsou pak ustavovány pouze prostřednictvím mužů nebo žen. Unilinéární descendance má také vliv na společenskou hierarchii, výběr preferenčních životních partnerů, dědická práva, místo, kde potomci žijí po svatbě, atd.

Přechodovým článkem mezi unilinéárním a neunilinéárním typem descendance je bilinearita. *„Vyžaduje konceptualizaci vztahu mezi předky a potomky jak podle matrilinéárních, tak i patrilinéárních pravidel spolu s jejich souběžným využitím, ale k rozdílným účelům“* (Skupnik 2010: 137). V takových společnostech pak Ego přijímá rozdílné substance od ženy a od muže a ke každé linii se váží jiná práva i povinnosti.

V „naší“ společnosti fungují bilaterální neboli kognatická descendenční pravidla. *„Při výčtu příbuzných podle těchto pravidel postupujeme ve směru k předkům (ascendenčně) nerestriktivně (nediskriminativně) bilaterálně přes příbuzné mužské i ženské: příbuzné ze strany matky pokládáme za „rovnocenné“ příbuzným ze strany otce. Rovněž ve směru od předků k potomkům (descendenčně) postupujeme genderově nediskriminativně přes potomky mužské i ženské“* (Skupnik 2010: 155). Ač bilaterální model my, v „naší“ společnosti považujeme za běžný, v celosvětovém měřítku je v menšině, jelikož ty nejlidnatější země užívají modelu matrilinéárního nebo patrilinéárního. *„Bilaterální nebo*

kognatické linie se (...) (na rozdíl od unilinií) v každé generaci větví do multilinií“ (Skupnik 2010: 156). Společnosti, které přijímají bilaterální model descendance, vnímají příbuzenství skrze krev (samozřejmě to platí i pro unilineární společnosti). Pokud v „naší“ společnosti mluvíme o příbuzných, mluvíme o lidech, s nimiž máme společné předky. „Označíme je jako příbuzné pokrevní. Substance, kterou spolu podle tohoto konceptu sdílejí, a to, co mají společné, je krev“ (Skupnik 2010: 160). Termín pokrevní příbuzný opravdu vzešel z představy, že rodiče při pohlavním styku mísí opravdu svou krev a ze splynutí jejich krve dochází ke zplození potomka (a krev je opravdu substancí, kterou předci svým potomkům předávají), ale časem se přenesl spíše do genetické roviny a dnes je slovo pokrevní spíše metaforou pro genetické informace předávané z předků na potomky. A je v podstatě obecně přijímáno, že jak matka, tak otec předávají svým potomkům padesát procent genů. To koreluje s bilaterálním modelem, jenž nediskriminuje ani jedno z pohlaví předků či potomků. Co se týče blízkosti a vzdálenosti jednotlivých příbuzných, z hlediska Ega by měli být všichni příbuzní jakéhokoliv pohlaví (patrilinéární i matrilineární, křížoví i paralelní) stejně vzdálení, jelikož základní předávanou substancí (v tomto případě tedy geny) s Egem „bilaterálně symetricky sdílí ve stejném množství“ (Skupnik 2010: 162).

„Zatímco v unilineárních descendenčních systémech má každé Ego v každé ascendenční generaci pouze jednoho přímého předka, aplikace bilaterálních (kognatických) pravidel při definování descendenčních vztahů způsobuje, že s každou ascendenční generací stoupá počet předků Ega aritmetickou řadou“ (Skupnik 2010: 162). To znamená, že v první generaci předků má Ego dva rodiče, matku a otce, v druhé generaci už má ale čtyři prarodiče (babičku a dědečka ze strany matky i otce), ve třetí generaci dokonce osm praprarodičů (dva předky od každého prarodiče, takže celkem čtyřikrát dva praprarodiče) atd. Takhle by to mohlo jít až donekonečna. Ovšem pozor. Pokud by bilaterální

descendence nebyla nijak ohraničena, vedlo by to ke „*konstrukci všelidského příbuzenství*“ (Skupnik 2010: 162) a bilaterální distinkce by ztratila smysl. „*Aby byla (...) šíře příbuzných nějakým způsobem limitována, je nutno přistoupit k určitým (kulturním) příbuzenským restrikcím*“ (Skupnik 2010: 163). Jedním způsobem limitace je například limitace generační- „*jako příbuzní jsou rozpoznáni pouze potomci předků z relativně nedávné minulosti*“ (Skupnik 2010: 164). Je obvyklé, že uchováváme v paměti prapředky a praprapředky, o dalších generacích pak máme buď mlhavé, nebo dokonce žádné informace (a to zde není řeč o tetách či strýcích z jiných generací, než je ta našich rodičů či prarodičů). Výjimkou je výskyt nějakého slavného, významného předka nebo původ Ega náležící k nějakému slavnému rodu. Speciálním případem je pak zájem Ega o minulost a o předky a z toho vycházející tvoření genealogií. Je však otázkou, do jaké míry pak Ego vnímá předky zaznamenané v genealogiích jako své opravdové příbuzné a do jaké míry pro něj budou jen součástí historie. A jak moc si získané informace udrží v paměti. „*Dalším faktorem limitujícím rozsah příbuzných navzdory jejich relativní příbuzenské blízkosti je jejich geografická distance. Společní předkové nebo potomci společných předků, kteří žijí geograficky blíže, se vzájemně obvykle pokládají za bližší příbuzné než příbuzní stejné příbuzenské vzdálenosti, ale žijící daleko*“ (Skupnik 2010: 165). Rodina Egovy tety žijící v sousední vesnici bude pro Ega bližší než rodina tety na té samé pokrevní úrovni, jež žije na druhé straně republiky. S tímto faktorem souvisí i rezidence Ega a rodičů.

Co se týče descendenčních skupin, je Ego členem mnoha navzájem se překrývajících – „*je tedy schopen najít společného předka s celou řadou svých žijících kolaterálů*“ (Skupnik 2010: 171). Příbuzenskou skupinu kolem Ega pak tvoří lidé, kteří mají společného předka s Egem, ale všichni mezi sebou ne, všichni lidé na rozdíl od unilineárních skupin nevycházejí z jednoho předka. Kolem Ega se tedy

vytvořila skupina, již už nemůžeme nazývat descendenční, ale spíše „ego-fokální nebo ego-centrovanou“ (Skupnik 2010: 171). „Tyto ego-centrované (ego-fokální) skupiny vytvářené na základě bilaterálních (kognatických) descendenčních pravidel se v antropologické literatuře označují anglickým termínem *kindred*“ (Skupnik 2010: 171-172). V běžné mluvě tuto skupinu označujeme jako „širší rodinu“ nebo „příbuzenstvo“. Jsou to lidé, jež vnímáme jako příbuzné, označujeme je příbuzenskou terminologií a vidáme je (například při takových událostech, jako jsou svatby, pohřby či oslavy). „Příbuzenské okruhy (*kindredy*) je kvůli jejich šíři nutno někdy limitovat, za jiných okolností je ale užitečné je zároveň naopak rozšířit o další členy. (...) Zatímco je nemožné, aby se k jakékoliv akci sešel celý *kindred* jedince, v mnoha případech zároveň – jako například u již zmiňovaných našich svateb (...) – bývá osobní bilaterální okruh Ega rozšířen o afinní příbuzné a přátele, kteří podle definice do této kategorie a do takového uskupení nepatří“ (Skupnik 2010: 175).

3.1.8 Afinní příbuzní

Předchozí podkapitola byla věnována *kognátům* neboli pokrevním příbuzným. Nyní budu věnovat pár slov druhé velké skupině příbuzných – příbuzným *afinním*. Tento typ spřízněnosti bývá definován jako „příbuzenství nepokrevní – vztah, kterým jsou vzájemně spojeny osoby spřízněné na základě sňatku“ (Hrdý, Soukup, Vodáková 1994: 102-103). Dřívější striktní dělení na kognáty a afinní příbuzné bylo dáno polaritou biologie (biologické pouto pojí kognáty) a kultury (afinní příbuzní jsou záležitostí kulturní interpretace). Nyní si ale antropologie uvědomuje, že hranici založenou na tomto protikladu „zpochybňují dvě skutečnosti. Jednak ne všechny kultury univerzálně vedou mezi jedním a druhým typem vztahů takovou hranici a staví je do protikladu: v mnoha kulturách jsou určití příbuzní první typu (tj. konsubstanciálové nebo „pokrevní“

příbuzní) přímo preskribováni jako ideální afinní příbuzní (...). Kromě toho, i když je rozdílnost jednoho i druhého typu příbuzných evidentní, stěží je možné tuto distinkci vztahovat k přítomnosti nebo nepřítomnosti „biologie“ nebo k přítomnosti a nepřítomnosti „kultury“. (...), i vztahy založené na sdílení společných předků a konceptu konsubstanciality (...), a dokonce i definice maternity a paternity, jsou výsledkem kulturní interpretace lidské biologické reprodukce.(...) A zrovna tak afinní vztahy nejsou dány pouze čistě kulturními pravidly odkazujícími k různým způsobům uzavírání manželství, protože manželství je, mimo jiné, mechanismem legitimní sociální reprodukce. (...) Obojí typ příbuzenských vztahů se tedy týká kulturní interpretace reprodukce“ (Skupnik 2010: 196-197).

3.1.9 Pohlavní styk a manželství

O afinních příbuzných můžeme mluvit jako o lidech, kteří se (vzhledem k Egovi) s největší pravděpodobností stanou předky potomků Ega a doposud s nikým z Egovy strany potomka ani předka nesdíleli. Afinní vztahy vznikají uzavřením manželství. *„Manželství tak má jako instituce generující afinní vztahy výrazný alianční potenciál a uzavření manželství (sňatek) je efektivním mechanismem přeměny nepřibuzných na příbuzné (nebo posílení vztahů určitých příbuzných“ (Skupnik 2010: 198). „Manželství existuje ve všech společnostech, byť v nich s sebou nese různé závazky a povinnosti“ (Murphy 2004: 73). Manželství je konkrétně v České republice zpečetěno většinou veřejným svatebním obřadem, jenž vede osoba k tomu způsobilá, za přítomnosti svědků. Ukončeno je potom buď rozvodem, nebo smrtí jednoho z partnerů. „V každé společnosti existuje sociální prostor, v němž dochází k setkávání, vzájemnému oceňování, zvažování a vytřídování párů, které potenciálně směřují k manželství“ (2006: 117).*

Podle Iva Možného působí i v „dnešní“ společnosti (myšleno v té „naší“, západní) takzvané systémové determinanty. Ani v „naší“ kultuře, která světila *„vzájemný výběr do rukou hledajícího se páru“* (Možný 2006: 129), to nefunguje tak, že *„se svobodní jedinci snoubí podle charakterových rysů a sexuálních preferencí, jež jsou v populaci rozloženy nahodile: kdokoli si může vybrat kohokoli, je to věc náhody. Nic není vzdálenějšího od pravdy: ač se o nich nemluví, systémové determinanty výběru působí stále“* (Možný 2006: 129). Podle autora publikace Rodina a společnost jsou systémové determinanty následující: sousedství a teritoriální blízkost, věková homogamie (to znamená, že se k sobě mají blízko lidé stejné věkové kategorie), etnická a rasová (termín vztahující se k rase používá autor publikace, tento systémový determinant zde uvádím v původní podobě, jak je zapsán v knize) homogamie (častěji se „spárují“ jedinci stejného „etnika“), náboženská homogamie (ačkoliv je dnešní západní společnost v podstatě otevřená všem náboženstvím a nebrání sňatkům lidí různého vyznání, stejně existuje více manželství těch dvojic, jež vyznávají stejnou víru), vzdělanostní a třídní homogamie (je pravděpodobné, že uzavřou manželství lidé, kteří patří do podobné sociální třídy či mají vzdělání obdobné úrovně). (Možný 2006: 130-135)

Předpokladem pro manželský vztah je pohlavní styk. Pohlavní styk ale žádná společnost na světě nedovoluje provozovat s jakýmkoliv partnerem. A od toho se odvíjí výběr partnera pro manželství (ačkoliv ne každý, s kým má člověk pohlavní styk, se automaticky stává partnerem pro manželství). Ve všech kulturách existují partneři preferovaní a partneři tabuizovaní. Nejuniverzálnějším nechtěným partnerem je blízký příbuzný – zde je uplatňováno incestní tabu. V západní společnosti je vysvětlováno rizikem zplození postižených dětí (což ale ve skutečnosti neplatí stoprocentně – i příbuzní spolu mohou zplodit dítě zdravé). Ve většině kultur (i v té „naší“, západní) je zakázán sexuální vztah mezi rodiči

a dětmi a mezi sourozenci. V České republice je kulturně hůře přijatelné manželství mezi prvními bratřenci, ale zakázané není. Dalším omezujícím pravidlem pro výběr partnera je pravidlo *endogamní/exogamní*. Endogamní povoluje nalezení partnera pouze v rámci skupiny (ať už se jedná například o skupiny teritoriálně uzavřené nebo třídně nepropustné), exogamní zase povoluje uzavírání partnerských vztahů pouze vně skupiny, jíž je jedinec součástí. Exogamní manželství „*může být použito k zabránění nepřátelských akcí nebo k formování a stmelení aliancí mezi skupinami. Západoevropská historie je plná příkladů politických aliancí utvářených skrze manželství mezi královskými rodinami*“ (Stone 2001: 60). V západní společnosti platilo dlouhou dobu pravidlo genderově exogamních manželství – sňatky byly povoleny pouze párům opačného pohlaví. Nicméně v posledních letech začala být naše kultura nakloněna i homosexuálním párům, přestože jsou takové vztahy dodnes provázeny předsudky a prototypem manželství je stále manželství heterosexuální. V západní kultuře je povolena pouze monogamie – tedy manželství pouze s jedním partnerem současně v jednom časovém období. Dvojí manželství (pověštinou označováno jako bigamie) je trestné. „Naše“ kultura je ale s takovýmto zákazem v menšině, ačkoliv se monogamie v určité formě vyskytuje všude na světě. Klíčový je zde aspekt souběžnosti. Není zakázáno za život uzavřít manželství vícekrát. Jelikož manželství zaniká smrtí jednoho z partnerů nebo rozvodem, může se člověk po takovémto ukončení sňatku oženit či vdát znovu. Tento proces může být opakován nesčetněkrát. „*S ohledem na tento aspekt se taková forma manželství nazývá sériová, periodická nebo řetězová monogamie*“ (Skupnik 2010: 262). „*Přesto, že každý jedinec má v případě sériové monogamie v daném čase pouze jednoho manželského partnera, vytváří tato forma manželství příbuzenské sítě, které jsou strukturálně i funkčně velice podobné příbuzenským sítím vznikajícím v důsledku polygamních manželství. (...) Z pohledu efektů na sociální strukturaci společnosti není mezi důsledky polygamních a monogamních manželských vztahů takový*

*rozdíl, jak jsme zvyklí předpokládat. (...) Pokud (...) společnost umožňuje polygamii nebo sériovou monogamii, budou někteří jedinci mít sourozence, se kterými budou sdílet jen některé společné předky, nebo s nimi dokonce nebudou sdílet žádné společné předky. Kulturně konstituované manželské formy tak přímo ovlivňují zdánlivě jednoznačně reprodukčně-biologickou podstatu filiace a sourozenectví“ (Skupnik 2010: 263). Alternativou legitimního manželského svazku je v západní společnosti takzvaná *kohabítace* – společné soužití bez uzavření sňatku (někdy se hovoří i o romantickém partnerství nebo o faktickém manželství). „I když tyto vztahy nemají oficiální status manželství, do příbuzenské struktury a příbuzenského chování se výrazně promítají. O jejich významu svědčí i to, že jsou při demografických cenzech běžně registrovány“ (Skupnik 2010: 264).*

3.1.10 Rodina

S manželstvím souvisí pojem rodina. „Rodina je obvykle chápána jako sociální skupina centrovaná (obdobně jako bilaterální příbuzenské okruhy) kolem Ega, tvořená jedinci, se kterými je Ego v „nejbližších“ vztazích; tato blízkost je nejčastěji definovaná s odkazem na (bilaterální) filiační, afinní, rezidenční a emoční vztahy“ (Skupnik 2010: 287). Abychom mohli soužití označit jako rodinu, musí v ní figurovat alespoň dvě generace – tedy například partneři a jejich děti. V rodině se „kromě filiace výrazně uplatňují také afinní vztahy“ (Skupnik 2010: 289). V „naší“ společnosti je nejobvyklejším uspořádáním „monogamní manželská rodina“ (Skupnik 2010: 287). Pro takovou rodinu jsou ještě užívány pojmy nukleární rodina či elementární rodina. Do takové rodiny zahrnujeme dva manžele a jejich děti. Nicméně „domácnosti konstituované manželským párem s dětmi (...) tvoří dnes v Evropě jen asi čtvrtinu ze všech domácností“ (Možný 2006: 25) – tedy alespoň podle publikace Rodina a

společnost autora Iva Možného. Tuto rodinu můžeme rozlišit ještě na orientační a prokreační (v orientační rodině je Ego potomkem a popřípadě sourozencem, v prokreační je manželem a otcem/matkou). Vzhledem k u nás povolené sériové monogamii vznikají i série „*monogamních manželských rodin*“ (Skupnik 2010: 292). S každým dalším uzavřeným manželstvím se rozrůstá příbuzenská síť o nové partnery, potomky (a sourozence potomků) a afinní příbuzné. Vzhledem k možnosti ukončení manželství (rozvodem/smrtí jednoho z manželů) je tu i riziko vzniku neúplné rodiny – takové uspořádání pak zahrnuje potomky a jednoho z rodičů. Podle toho, u kterého rodičů „centrum rodiny“ zůstane, je pak taková rodina buď *matrifokální* (těžiště je u matky), nebo *patrifokální* (těžiště je u otce, u nás je tato varianta méně častá než matrifokální). Jelikož existují i neoddané páry, jež spolu žijí jako manželé, může se od toho odvíjet i celá rodina „*nesezdaných partnerů*“ (Skupnik 2010: 292). Kromě formálních záležitostí je to u takové rodiny stejné jako u rodiny manželů. V západní společnosti je rodina považována za sociální základ společnosti. „*Očekávání vyplývající z různých rodinu konstituujících vztahů bývají běžněji označována jako práva a povinnosti členů rodiny spojenými s určitými oblastmi života člověka. Z hlediska realizací takových očekávání v těchto oblastech se o nich zase hovoří jako o základních funkcích rodiny. Mezi ně se obvykle řadí funkce sexuální, reprodukční, enkulturační a ekonomická, respektive práva a povinnosti vážící se k těmto oblastem*“ (Skupnik 2010: 325). I přes nenaplnění některého z aspektů může být ale určité společenství stále nazýváno rodinou. Rodina není univerzální pojem a nemůžeme na něj ve všech kulturách nahlížet stejně a nemůžeme očekávat, že ve všech společnostech bude fungovat stejně jako v té západní. „*Rodina je rozhodně užitečná společenská jednotka, ale jednoduchý utilitaristický výklad většinou vede ke špatné antropologii*“ (Murphy 2004: 75).

3.2 Metoda genealogická v kontextu sociální a kulturní antropologie

„Metoda genealogická – (z řec. Genos = rod; logos = řeč rozumem odůvodněná) – výzkumná metoda vycházející ze studia genealogií neboli rodokmenů jednotlivých rodů či jednotlivců“ (Velký sociologický slovník, 1996: 615).

Genealogická metoda byla v podstatě poprvé použita Williamem Halsem Riversem, což byl britský antropolog, jenž žil v letech 1864 – 1922. Ten se účastnil výzkumů domorodých kmenů a „jako pomůcku při svých výzkumech (...) použil také genealogickou metodu“ (Budilová - Jakoubek 2006: 146). Postupy při použití genealogické metody pak zaznamenal a my se o nich můžeme dozvědět z jeho publikací. Při použití vědecké metody by měl podle Williama H. Riverse antropolog zaznamenat a analyzovat obyvatele, a především vztahy mezi lidmi ve zkoumané komunitě. Při použití genealogické metody má vědec dělat následující: „1) shromažďování životních statistik u neliterárních populací, 2) zaznamenávání jejich rodokmenů, které odrážejí práva a povinnosti související v první řadě s odvozováním původu, rodovou posloupností a pravidly dědění“ (Srov. Barnard – Spencer 1996: 262-263).

William H. Rivers zhotovil nejen popis genealogické metody, ale také popsal její limity a záležitosti, na které by si antropolog při jejím použití měl dát pozor. Upozornil třeba na jazykové bariéry a na problém různých významů jednoho výrazu a na potíže s překladem – například strýc nebo teta může v různých jazycích (a také v různých společnostech) znamenat úplně něco jiného.

„Genealogická metoda je podle Riverse ideálním nástrojem pro zjišťování dvou základních okruhů dat. Prvním z nich jsou data sociologická či antropologická (social statistics), druhým z nich je to, co bychom dnes nazvali daty demografickými (vital statistics) – sem patří

například průměrná velikost rodiny, poměr pohlaví v populaci, poměr dospělých vdaných/ženatých vůči počtu neprovdaných, dětská úmrtnost apod.“ (Budilová – Jakoubek 2006: 147). Pomocí Riversovy metody lze tedy získat velké množství informací souvisejících nejen s příbuzenským systémem, jež mohou být při zkoumání určité komunity velmi užitečné – zvláště proto, že genealogická metoda může mnohdy odhalit i takové souvislosti, k nimž by se antropolog při užívání pouze metody rozhovorů nedostal. „Obrovský význam genealogické metody spočívá v tom, že umožňuje studium abstraktních problémů, o nichž má divochova mysl jen mlhavou představu, prostřednictvím konkrétních faktů, které plně ovládá“ (Rivers, 1900: 82). Velkou výhodou genealogické metody je pak mimo jiné fakt, že „se jedná o exaktní metodu podobnou metodám přírodních věd, která je zárukou jistoty, ověřitelnosti a spolehlivosti dat a která tak přibližuje do té doby pouze mlhavé a vágní antropologické vědění spolehlivosti přírodních věd“ (Budilová – Jakoubek 2006: 147).

Genealogická metoda – tak, jak ji viděl William H. Rivers – není už dnes samozřejmě platná v plném rozsahu. Na spoustu faktů antropologie v současnosti nahlíží jinak. Především pozdější kritici původní podoby genealogické metody poukazují na svízel (ne)univerzality pojmů i celého pohledu na příbuzenství – to jsou věci, jež se od jedné kultury ke druhé liší. Nicméně podstata metody je používána i v současnosti a její praktiky se postupem času přenesly z výzkumů „primitivních“ kmenů i do zkoumání západní, té „naší“ společnosti. „Genealogie (...) je nástrojem antropologa, který zkoumá příbuzenství.“ (Budilová - Jakoubek, Genealogická metoda 2006: 145)

3.3 Genealogie jako věda, jako pomocná věda historická a jako pomocník zachování rodové paměti

3.3.1 Definice genealogie

„Jen málokterý obor je tak intenzivně pěstován jako genealogie. Nemluvě o genealogii šlechtické, která je předmětem zájmu již pěkných pár stovek let, je to (...) genealogie občanská, která se u nás i v zahraničí těší neutuchající popularitě“ (Pazderová in Řičař 1995: 5).

„Název genealogie je odvozen z latinského slova gens – rod, rodina“ (Krejčíková – Krejčík 1987: 199).

Na začátek uvedu několik definicí pojmu genealogie.

V Ottově encyklopedii najdeme následující definici: *„Genealogie je pomocná věda historická zkoumající příbuzenské vztahy a rodokmeny (rodopisy)“ (Otto 2004: 306).*

V Encyklopedickém slovníku zase objevíme toto: *„Genealogie je a) věda zabývající se charakterem vztahu dvou souvisejících jevů či faktů; b) pomocná věda historická studující vztah mezi rodově spřízněnými lidskými jedinci“ (Encyklopedický slovník 1993: 336).*

A tuto definici najdeme ve Slovníku cizích slov: *„Genealogie je 1. pomocná věda historická zabývající se studiem rodokmenů; rodopis; 2. biologicky zachycený vývoj rodu s vyznačením nositelů sledovaného znaku, rodokmen“ (Klimeš 1981: 204).*

Ve většině publikací pojednávajících o genealogii můžeme nalézt zhruba tyto definice genealogie jako vědy: *„Rodopis, čili genealogie je pomocná věda historická, která v rámci studia dějin národa a státu studuje historii jednotlivých rodů, které se skutečně podílejí na jejich tvorbě“ (Lutonský 1999: 14).*

„Genealogie je pomocná věda historická, která se zabývá vztahy mezi lidskými jedinci, přičemž tyto vztahy jsou dány jejich rodovým původem nebo příbuzenstvím. Spadá do ní také studium důsledků, které z těchto vztahů vyplývají“ (Krejčíková – Krejčík 1987: 199).

Jednou z nejširších definic je například definice doktora Ivana Hlaváčka. *„V nejširším slova smyslu pojednává genealogie o charakteru vztahu dvou navzájem nějak souvisejících jevů či faktů, v nejužším smyslu o vztahu mezi lidskými jedinci, vyplývajícím z jejich společného rodového původu. Spadá sem ovšem i studium důsledků, které z takových příbuzenských vztahů vyplývají v nejrůznějších směrech a souvislostech – od historických na jedné straně až k sociálním a biologickým na druhé straně“ (Hlaváček 2002: 140).*

Dvě výše zmíněné definice do této vědy zahrnují i genealogii občanskou.

Nejčastěji se pojem genealogie vztahuje ke studiu šlechtických rodů, popřípadě k rodům slavných osobností. Vědci v tomto případě zaměřují pozornost na třídní, společenské i rodinné aspekty daného rodu či jedince. Tato část genealogie se nazývá popisná (Krejčíková – Krejčík 1987: 198). *„Zkoumáním větších souborů osob nebo vzorku typických představitelů určité třídní nebo sociální skupiny se genealogie snaží o zobecnění některých problémů, čímž jsou položeny základy pro genealogii odvozenou“ (Krejčíková – Krejčík 1987: 199).*

Kristoslav Řičař v publikaci *Občanská genealogie* uvádí rozdělení genealogie na panovnickou, občanskou a šlechtickou. Panovnická zkoumá oblast okolo vládce určité země a šlechtická osoby patřící do šlechty – tedy osoby, které *„získaly pro své zásluhy o panovníka nebo zemi zvláštní výsady“ (Řičař 1999: 20)*. Občanská genealogie se pak zaměřuje na občany - jak měst, tak vesnic - kteří nejsou ani šlechtici ani panovníky – tedy na „obyčejné“ obyvatele země.

Genealogie úzce souvisí s heraldikou, antropologií nebo s historickou demografií.

3.3.2 Prameny genealogie

Genealogické prameny jsou rozdělovány zpravidla do tří celků podle jejich povahy. Rozdělení je následující: *„ústní podání, prameny písemné povahy a prameny hmotné povahy“* (Krejčíková – Krejčík 1987: 213).

Prameny ústní povahy mají pro genealogické bádání velký význam. Jde o *„živou ústní tradici našich současníků, vyprávění pamětníků o určitých osobách a událostech z jejich života“* (Krejčíková – Krejčík 1987: 213). Ústní podání nám může přinést cenné informace a vodítka užitečná při dalších krocích, jež podnikáme. Úskalím takového pramenu je ovšem subjektivita pamětníků a hrozící zkreslení informací. Proto bychom na orální prameny neměli plně spoléhat a měli bychom je kombinovat s dalšími zdroji.

Prameny písemné povahy můžeme rozdělit ještě do několika užších skupin. Jednak jsou to *„ryze genealogické prameny“* (Krejčíková – Krejčík 1987: 214). Sem jsou zařazovány *„veškeré písemnosti, které vznikly z úřední činnosti (...), k zjištění a ověření totožnosti a původu určité osoby“* (Krejčíková – Krejčík 1987: 214). To znamená například *„vývody a rodokmeny uchazečů o určitý úřad“* (Krejčíková – Krejčík 1987: 214), doklady o manželském původu či z moderní doby pocházející dotazníky nebo životopisy. Druhou skupinou těchto pramenů jsou *„dílčí genealogické“* (Krejčíková – Krejčík 1987: 215). *„Jsou to doklady, které ověřují jen určitá genealogická data o hledané osobě. (...) Na základě jejich poznání se připravuje kostra budoucího rodokmenu nebo vývodu.“* (Krejčíková – Krejčík 1987: 215) Zde je důležité zmínit především matriky,

hlavně církevní, v nichž můžeme nalézt informace o narození, svatbách a úmrtích. Existují ale i matriky státní, univerzitní nebo vojenské. „*Dále do této podskupiny písemných pramenů řadíme školská vysvědčení, diplomy, jmenovací listiny, manželské smlouvy, nobilitace nebo testamenty.*“ (Krejčíková – Krejčík 1987: 217) Všechny tyto prameny je možno vyhledat většinou v archivech. Třetí oblastí jsou prameny „*příležitostně genealogické povahy*“ (Krejčíková – Krejčík 1987: 218). Sem patří soudní spisy nebo písemnosti vypovídající o majetkoprávních poměrech. Čtvrtou skupinou jsou „*narativní prameny*“ (Krejčíková – Krejčík 1987: 218). V nich je písemně zachycené „*ústní podání*“ (Krejčíková – Krejčík 1987: 218). „*Patří sem rodové zápisy, (...) ale také deníky, paměti nebo autobiografie*“ (Krejčíková – Krejčík 1987: 218). Genealogické bádání pak mohou zpestřit ještě různé obrazové materiály – obrazy či fotografie.

Do pramenů hmotné povahy řadíme pak jednak památky, „*které se (...) váží k určité osobě*“ (Krejčíková – Krejčík 1987: 219), jednak různé předměty, které se dané osoby dotýkají (například nějaký výrobek).

3.3.3 Základní genealogické postupy

Základními třemi postupy při genealogickém pátrání jsou: vývod, rozrod a příbuzenské a takzvané *pokrevenské* tabulky.

Vývod je „*příbuzenská posloupnost, registrující přímé předky určité osoby, kterou nazýváme probant - střen*“ (Krejčíková – Krejčík 1987: 201). Při metodě vývodu zachycujeme předky vždy v manželském páru a postupujeme po jednotlivých pokoleních. Počet těchto párů „*roste v každém dalším pokolení geometrickou řadou*“ (Řičař 1999: 79). Vývod je nejčastější metodou v moderní občanské genealogii, kdy lidé pátrají po svých předcích.

Rozrod je opakem vývodu. Je to „příbuzenská posloupnost, přinášející potomky určitého manželského páru, (...) nejen v linii mužské (...), ale i ženské. Tím se rozrod blíží biologické představě o potomstvu, protože eviduje veškeré potomstvo“ (Krejčíková – Krejčík 1987: 208). Zaznamenává ovšem pouze děti, které se narodily v manželství. Metoda rozrodu je většinou používána k rekonstrukci potomstva zakladatele určitého historického rodu.

Co se týče příbuzenských a „pokrevenských“ tabulek, ty jsou v podstatě obdobou vývodu. Rozdíl je v tom, že tabulky do sebe zahrnují i „další příbuzenské osoby, např. sourozence probandových rodičů a jejich děti atd.“ (Krejčíková – Krejčík 1987: 209). Tyto tabulky nejsou sice nejpřehlednější, ale na druhou stranu zachycují opravdu všechny příbuzné, i když se používají hlavně pro krátké časové úseky.

3.3.4 Ascendence a descendance

Každý člen rodu je označován jako *ascendent* nebo *descendent*. „*Ascendenti jsou vždy předkové rodu*“ (Řičař 1999: 76). *Descendenti* jsou naopak potomci. Ascendentní je bádání „*směřující do minulosti k rodičům, prarodičům*“ (Řičař 1999: 76). Descendentně postupujeme, pokud směřujeme „*k následným, budoucím událostem, tj. k potomkům*“ (Řičař 1999: 76). „*Uvedené výrazy mají (...) charakter relativní, podle toho, k jaké události se vzhledem k členu rodu ve směru diachronním nacházejí*“ (Řičař 1999: 76).

3.3.5 Rodopisné názvosloví

Při genealogické práci je potřeba mít jasno v několika pojmech. Ty dle mého názoru základní níže uvedu a vysvětlím.

Probant - jinými označeními také *střen* nebo *ego*, je nejmladší osoba, od které při vzestupném – ascendentním – způsobu práce odvíjíme celé zkoumání.

Rod – „*představuje společenství všech mužů a žen pocházejících přímo neb nepřímo od společného páru rodičů, pokud jsou potomky narozenými v mužské linii*“ (Lutonský 1999: 58). Je (především v laické genealogii) chápán jako „*souhrn všech probantových přímých pokrevních příbuzných*“ (Svoboda 1998: 13).

Rodová větev - Pro grafickou přehlednost rodokmenu a pro usnadnění práce pracujeme od páté generace rodu s rodovými větvemi. „*Jménem předka páté generace budeme rodovou větev také označovat*“ (Svoboda 1998: 13).

Příbuzenství – je právní poměr. „*Vzniká sňatkem nebo adoptí*“ (Lutonský 1999: 58).

Pokrevenství – též pokrevní příbuzenství. „*(...) vzniká zrodem*.“ (Lutonský 1999: 58) U pokrevenství rozlišujeme přímou a příčnou linii – přímá vzniká mezi „*jedincem a jeho rodičem*“ (Lutonský 1999: 58), příčná mezi „*jedinci pocházejícími (...) od téhož rodiče*“ (Lutonský 1999: 58). Dále pokrevenství dělíme na pokrevenství po meči a po přeslici – meč značí mužskou linii, přeslice linii ženskou.

Rodina – „*je dána svazkem rodičů a jejich svobodných dětí. Jedná se o přirozené pokrevní příbuzenství*.“ (Lutonský 1999: 58)

3.3.6 Občanská genealogie

„*Genealogie jako pomocná věda historická pomáhá při vědeckém objasňování historických dějů*.“ (Lutonský 1999: 14)

Občanští genealogové studují své předky, pátrají po svých kořenech. *„Snahou každého rodopisce je poznat své předky a jejich rodiny, a to do takové hloubky, že ze získaných poznatků bude moci sestavit rodokmen nebo vypracovat historii rodu – rodovou kroniku“* (Řičař 1995: 11). Tím se odklání od původní činnosti odborných pracovníků, kteří *„se zajímali především o historii královských a šlechtických rodů“* (Lutonský 1999: 14). Bádání občanského genealoga směřuje do životů obyčejných občanů. Během této práce genealog studuje *„minulost nejen jednotlivců, rodin a rodů, ale velmi často přispívá (...) k historii (...) obce, okresu kraje (...) i národa. (...) Rodopisná práce tedy přináší užitek nejen samotným badatelům, případně jejich rodinám a rodu, ale velmi často přináší nové poznatky i pro dějiny sledované obce, příp. obohacuje i kulturně-historické poznání dané lokality eventuálně i širšího území“* (Lutonský 1999: 15). Podle Boleslava Lutonského je velmi smysluplné – a nejen pro potřebu jedince - pátrat po předcích.

3.3.7 Genealogické grafy

„Genealogické grafy jsou schematická vyobrazení vzájemných návazností členů rodu a pokolení jak v přímé linii pokrevnosti rodové linie (postup diachronní), tak i v linii pokrevnosti příčné, v jednotlivých pokoleních (sestava synchronní).“ (Řičař 1995: 59) Jednotliví příbuzní jsou přiřazeni buď k linii matky, nebo k linii otce (jinak též matriline/ patriline nebo označení „po přeslici“/ „po meči“).

Kromě genealogických grafů vlastních, jež jsou výsledkem badatelské práce, existují také genealogické grafy pomocné. Pomocné grafy – jak už napovídá sám název – usnadňují genealogovi práci při pozdějším tvoření například vlastního rodokmenu.

a) Pomocné genealogické grafy

Diagram genealogických kroků

„Chce-li rodopisec vypracovat rodokmen přímé linie nebo rozrod, musí si nejdříve vytvořit základní kostru rodové linie vycházející od zakladatele rodu. Při tom zjistí, kolik pokolení rod bude mít. Tím si udělá představu o rodové mocnosti celého rodu“ (Řičař 1995: 60). Genealog postupuje skrze jednotlivé kroky (proto diagram genealogických kroků), které neustále opakuje – skrze tyto kroky je vyhledáván zakladatel rodu. Těmito kroky badatel postupuje v každé přímé linii od Ega a pak jde po jeho přímých předcích. „Každý krok se skládá ze tří opakujících se úkonů: narození jednoho člena rodu – datum sňatku jeho rodičů – předpokládaný rok narození jejich syna“ (Řičař 1995: 60).

Lístkovnice manželských párů

Hlavním předmětem genealogického bádání je jednotka s názvem rodina. Genealogie jako historická věda chápe rodinu jako jednotku, jejíž členové jsou provázáni příbuzenskými pouty. „V čele každé rodiny je manželský pár, který je jejím zakladatelem a budovatelem“ (Řičař 1995: 62). Pracovat s rodinou jako takovou usnadňuje genealogovi práci, je to jednodušší, než kdyby pracoval vždy jenom s jednotlivými členy rodu. Jednotka rodiny „obsahuje jak personální údaje o manželském páru, tak základní údaje příslušných jednotlivců. Označujeme ji jako jednotku manželských párů a představuje základní prvek přehledné stavby rozrodu. Grafickým vyjádřením této jednotky bude lístek manželského páru“ (Řičař 1995: 62). Z jednotlivých lístků si pak badatel může sestavit celou lístkovnici.

Orientační graf rozrodu

Orientační graf rozrodu slouží k usnadnění práce při sestavování rozrodu jednoho celého rodu. Genealog si tím zpřehlední postavení jednotlivců, manželských párů a rodin. Zpřehlední si i celé příbuzenské vazby.

b) Hlavní genealogické grafy

Rozrod hlavní větve rodu

Výše uvedené pomocné genealogické grafy pomáhají genealogovi ve vypracování vlastního finálního rozrodu určitého rodu nebo hlavní větve rodu. Rozrod „zaznamenává všechny potomky pocházející z jednoho společného páru- zakladatele rodu. V rozrodu jsou uvedeni všichni muži i ženy, kteří mají pokrevní vztah k zakladateli rodu. Patří sem i nemanželské děti synů a dcer a jejich potomci. Nepatří sem ale děti adoptivní“ (Řičař 1995: 63). Při zhotovování rozrodu badatel postupuje descendentně – tedy směrem od předků k potomkům. Údaje uvedené u každého jedince, u každé osoby, jež rozrod zahrnuje, bývají většinou jenom stručné (vzhledem k rozsáhlosti samotného rozrodu).

Grafy rozrodu rodu

Grafy rozrodu rodu mohou vypadat následovně: „1. Rozrod celého rodu s několika větvemi, 2. Rozrod jen jedné větve rodu, 3. Rozrod jedné rodiny“ (Řičař 1995: 67). V záznamu rozrodu jedné rodiny můžeme nalézt podrobnosti, které by se do obsáhlejších rozrodů nevešly. „Tento

genealogický dokument se skládá ze dvou částí: vlastního grafu a komentáře“ (Řičař 1995: 67).

Rodokmen

„Rodokmen je základem genealogie a předpokladem sestavení rodinné kroniky“ (Sklenář in Melichar 1988: 26). Publikace Základy heraldiky, genealogie a sfragistiky uvádí, že rodokmen je „vlastně výtah z rozrodu“ (Krejčíková – Krejčík 1987: 208). Bývá vypracován jako „rozrod jedné větve rodu kmenu, z kterého se rozrůstají jednotlivé větve, pokolení“ (Řičař 1999: 82). Rodokmen zdůrazňuje pouze otcovskou linii neboli patrilinei, takže sleduje otce, dědečka, pradědečka, prapradědečka atd. „Mívá charakter descendentní“ (Řičař 1999: 82), to znamená, že má sestupný charakter a postupuje od minulosti k současnosti až k budoucnosti. „Grafické domácí rodokmeny jsou známé po celé Evropě – ačkoliv ne vždy v podobě stromu“ (Bouquet 1996: 45).

Rodokmen „zaznamenává všechny syny a dcery, pokud jsou manželskými potomky mužů pocházejících rodem z manželství zakladatele rodu. Tak se nazývá jeho nejstarší zjištěný předek. Rodokmen je tedy v zásadě zobrazením rodového pokrevství po meči, které je nezaměnitelným znakem členů rodu. Dalším znakem rodového společenství bývá zpravidla shodné příjmení“ (Sklenář in Melichar 1988: 26). Každý člověk, předek i potomek, nachází v rodokmenovém zápisu své jasně určené umístění. Toto umístění na první pohled vyjadřuje příbuzenskou provázanost mezi jednotlivými členy rodu. Do rodokmenu ke každému jedinci doplňujeme „povolání, bydliště, datum narození, sňatku a úmrtí“ (Lutonský 1999: 54).

U rodokmenu je kladen důraz hlavně na stránku grafickou, estetickou. Zakreslujeme ho do tzv. rodinného stromu/ „stromu života“ (Řičař 1999: 82). Výtvarně můžeme ztvárnit i rozrod a vývod.

Do všeobecného povědomí vstoupil časem pojem rodokmen jako všechno to, co si lidé sestavují nebo nechávají sestavovat, aby uchovali záznamy o rodu. Laik si pod takovým pojmem představí jak rozrod, tak vývod a se zahrnutím jakékoliv linie.

Vývod z předků

Vývod z předků je speciální. Při zhotovování vývodů z předků genealog postupuje ascendentně – to znamená na rozdíl od rozrodu od Ega směrem do minulosti k předkům. Vývod zahrnuje opět všechny předky – v linii matky i otce. „*Počet předků v každé generaci roste geometrickou řadou*“ (Řičař 1995: 70).

Kronika

„*Kronika je pamětní kniha*“ (Řičař 1999: 103). Jsou v ní zachycovány události písemně i výtvarně. Kroniky mohou být – jak je označuje a rozlišuje Kristoslav Řičař - celonárodního formátu (např. kronika Kosmova), v tom případě v ní můžeme najít informace o minulosti celého národa. Já se však nyní zaměřím na kroniky rodové a rodinné.

Kroniky mohou být jednak důležitým genealogickým pramenem, pokud ji vede kronikář, jenž do ní zapisuje události pro něj současné. Z takového úhlu nahlíží na kroniku například Kristoslav Řičař ve své publikaci *Občanská genealogie*. Konkrétně rodinná kronika je podle něj „*písemné zachycování slovem i obrazem (...) nejdůležitějších událostí rodiny či rodu v přítomnosti. (...) Dobře vedená kronika má být věrným a*

nezkresleným popisem života současné rodiny. (...) Rodinná kronika bude (...) zachycovat všechna podstatná data, např. narození, sňatků i úmrtí všech současníků rodu“ (Řičař 1999: 103).

Jiný pohled na kroniku nabízí například soubor přednášek *Základy genealogie*. Tato publikace popisuje kroniku jako „*chronologický zápis, vyprávění o historických událostech v jejich časovém sledu*“ (Brož in Lutonský 1999: 189), a především jako výsledek dlouholeté genealogické činnosti, „*bádání jednotlivce nebo i několika po sobě jdoucích příslušníků rodu, lineárním zakončením dlouholeté a trpělivé rodopisné činnosti*“ (Brož in Lutonský 1999: 189). Po načerpání příslušných znalostí a prostudování relevantních pramenů kronikář postupuje „*podle vývodu*“ (Brož in Lutonský 1999: 189) – to znamená od sebe samotného směrem do minulosti, pokud jde o rodinnou kroniku. Pokud zpracovává kroniku rodovou, „*začíná zpravidla vzhledem k širšímu záběru dat o členech rodu od nejstaršího známého předka po jednotlivých generacích až k současnosti (rodokmen, rozrod)*“ (Brož in Lutonský 1999: 189).

4. Jak na genealogie

4.1 Genetická genealogie

„Pod pojmem genetická genealogie se rozumí aplikace genetiky do tradiční genealogie. Zjednodušeně lze obor chápat tak, že zkoumá stupeň genetické příbuznosti jednotlivých osob, geografický původ mateřských či otcovských linií, popřípadě migraci geneticky definovaných skupin“ (genetickagenealogie.cz). Jako první využil genetiku v oboru genealogie George Howard Darwin – syn vědce Charlese Darwina. Ten je považován za otce a zakladatele genetické genealogie.

Nicméně samotný obor genetická genealogie jako takový se rozvinul až v devadesátých letech dvacátého století. To „*byly na Y-chromozómu lokalizovány STR oblasti (krátké tandemové repetice, viz*

dále) použitelné pro sledování mužských linií. Významný pak byl rok 1997, ve kterém prof. Skorecki a jeho spolupracovníci publikovali v časopise *Nature* odborný článek s názvem „Y chromosomes of Jewish Priests“ (Y-chromozómy židovských kněží), ve kterém právě pomocí analýzy Y-chromozómu potvrdili teorii o společném předkovi kohenů“ (genetickagenealogie.cz).

Na prahu jedenadvacátého století se dočkala metoda genetických genealogií masové obliby díky firmě Family Tree DNA. Ta začala nabízet široké veřejnosti zjištění předků a příbuzenských vazeb za použití genetiky. V České republice nabízí v současné době laboratoř Forezního DNA servisu.

„Mezi genetickými testy dostupnými historikům pátrajícím po ztracených větvích rodinného stromu je v současné době nejpoužívanější analýza Y-chromozomu a mitochondriální DNA. Tyto systémy přenosu dědičné generace vytvářejí nepřerušitelnou spojnici mezi generacemi a mohou být velkým pomocníkem při rekonstrukci rodinné historie. Mitochondriální DNA se v každé generaci přenáší z matky na její potomky, dcery i syny. Pouze dcery pak předávají mateřskou mitochondriální DNA svým dětem. Y-chromozóm je část jaderné DNA, kterou nalezneme pouze u mužů, a dědí se striktně po paternální linii z otce na syna, podobně jako rodné příjmení“ (genetickagenealogie.cz).

Na internetu může zájemce o vyhotovení genetické genealogie nalézt spoustu informací a dnes již množství nabídek na zpracování informací. Nicméně ozývají se i názory vědců, jež říkají, že metoda genetické genealogie je přinejmenším sporná a rozhodně nepřináší sto procentní výsledky.

4.2 Genealogické příručky

Pokud se člověk rozhodne sestavit genealogii rodu sám a je zastáncem starších, ale osvědčených metod, má k dispozici dostatek genealogických příruček. V nich se může dočíst, jak postupovat při pátrání po předcích, po kořenech a následně při sestavování genealogie. V publikacích člověk nalezne informace o tom, kde hledat rodinné údaje, jak pak zjištěné informace třídit a jak je zaznamenat do například genealogického stromu.

Mezi české genealogické příručky (jež jsou alespoň trochu poplatné dnešní době) patří například Úvod do genealogie: Kdo jsou moji předkové a odkud přišli? od Kristoslava Řičaře, Sborník k základům genealogie od Rudolfa Melichara a kolektivu, Sám proti toku času od Henryho Polanky, Občanská genealogie: Základy rodopisné práce od Kristoslava Řičaře, Minimum o rodokmenu od Vladimíra Svobody, Příručka praktické genealogie: Jak sestavit rodokmen od Marie Marečkové nebo Základy genealogie: soubor přednášek pro laické genealogy od Boleslava Lutonského.

4.3 Genealogické internetové stránky

Kdo je příznivcem novějších technologií a především internetu, může navštívit množství internetových stránek věnovaných genealogiím. Já jsem zkusmo navštívila následující stránky: <http://www.genea.cz/>, <http://www.genealogie.cz/>, <http://www.myheritage.cz/>, <http://genealogie.taby.cz/>, <http://www.genebaze.cz/> a <http://rodopisna-revue-online.tode.cz/>.

Na www.genea.cz můžeme nalézt pomoc genealogům - rodopiscům, databázi soupisu (seznamu) matrik archivů ČR a praktické informace či užitečné odkazy (Genea.cz). Internetová stránka vychází z projektu s názvem Genea, jehož cílem je sestavit soupis matrik a časem vytvořit databázi všech v České republice dostupných genealogických zdrojů (Genea.cz). Internetová stránka obsahuje tyto „záložky“: Rady do začátku, Bádání v archivu, Genealogové, Kurzy, Další instituce, Hledám matriky, Mapy, Slovníčky, a Pomůcky (Genea.cz).

Další mnou prozkoumanou stránkou je www.genealogie.cz. Pod tímto odkazem se skrývá stránka České genealogická a heraldická společnosti v Praze. Tato internetová stránka je pravidelně aktualizována a informuje především o činnostech České genealogické a heraldické společnosti v Praze (o tom, jaké společnost pořádá kurzy, jaké má další aktivity, jaké vydává publikace atd., jaký je její časopis apod.). Podle mě nejdůležitějším prvkem stránky je Fórum, kde může kdokoli, kdo pátrá po svých předcích, založit „téma“ podle svého jména, a tak učinit výzvu, aby se mu ozvali případní informátoři či samotní příbuzní.

Další internetovou stránkou, na kterou jsem se podívala, byla <http://www.myheritage.cz/>. My Heritage nabízí mimo základních informací

o genealogické vědě možnost sestavení vlastní genealogie zdarma. Do formuláře zájemce vypíše určité údaje (může vložit i fotografie rodiny) a program mu vygeneruje jednoduchý genealogický strom. Uživatel si také může na My Heritage vytvořit vlastní uživatelský profil a skrz něj komunikovat s dalšími uživateli.

<http://genealogie.taby.cz/> je genealogické diskusní fórum. Na tomto fóru mohou uživatelé zakládat témata s nejrůznější náplní. Lidé zde mohou hledat předky, pokládat různé technické dotazy či sdílet zkušenosti. Opět zde také mohou zájemci nalézt základní informace o genealogiích.

<http://www.genebaze.cz/> funguje ve spojení s genetickou genealogií. Nalezneme zde především informace o přenosu DNA a o české a slovenské databázi DNA. Internetová stránka dále funguje jako rozcestník s odkazy na další stránky (například již zmíněnou www.myheritage.cz).

<http://rodopisna-revue-online.tode.cz/> je internetová stránka časopisu Rodopisná revue. Na tomto odkazu si zájemci mohou přečíst všechna čísla časopisu, jež vyšla od roku 2009, zdarma on-line.

4.4 Profesionální genealog

Kdo se nechce pouštět do hledání předků takzvaně na vlastní pěst, může využít pomoc profesionálního genealoga. Profesionální genealogové zpracovávají genealogické stromy na objednávku. Například na internetové stránce www.genea.cz můžeme nalézt seznam inzerujících profesionálů. Ti zde uvádějí, na co se specializují (někteří na specifickou činnost, jiní na určitý region) a způsob, jakým je můžeme kontaktovat. Na www.genea.cz inzeruje momentálně devět genealogů. Za své služby si účtují většinou kolem deseti tisíc korun – pokud „jdou“ opravdu do minulosti a pátrají až třeba v období kolem šestnáctého století (novinky.cz).

4.5 Genealogické aplikace

Případní zájemci o sestavování genealogického stromu „vlastní rukou“, kteří jsou ještě navíc fanoušci moderních technologií, mohou

využít různých genealogických aplikací. Takových aplikací existuje spousta. Zmíním například GenoPro. GenoPro je téměř profesionální aplikace na tvorbu, editaci i tisk genealogií, jež oplývá bezpočtem funkcí. „Okleštěnou“ verzi lze stáhnout zdarma, za plnou verzi zájemce zaplatí asi 1700 Kč (Slunečnice.cz). Dalším softwarem je například Family Tree Builder. Je dostupný v češtině (a dalších třiatřiceti jazycích) a je dalším skvělým pomocníkem při tvorbě rodinného stromu. Umožňuje po vytvoření genealogie vystavit rodinnou historii on-line (technet.idnes.cz). Původním českým softwarem je Ancestry. Pochází od českého autora Martina Doležala (technet.idnes.cz). Další velmi známou genealogickou aplikací je pak Genea. Na výběr je tedy softwarů opravdu hodně. Při výběru toho nejvhodnějšího pak záleží na tom, jestli uživatel preferuje jednodušší ovládání či opravdu propracovaný výsledný rodinný strom.

4.6 Genealogické kurzy

Kdo má zájem získat cenné rady, ale přitom se sám podílet na sestavení svého rodinného stromu, může navštívit genealogický kurz. Existují jednodenní i vícedenní, začátečnické i lekce pro pokročilé. Například na stránce www.genea.cz lze nalézt soupis otevíraných genealogických kurzů v nejbližší době. Cena jednodenního kurzu se pohybuje okolo tisíce korun českých.

5. Výzkum

Tato kapitola bude pojednávat o průběhu a výsledcích terénního výzkumu, jenž jsem provedla u jedenadvaceti respondentů pomocí polostrukturovaných rozhovorů. Celkový počet respondentů byl dvacet dva – jedna respondentka byla hlavní. O práci s hlavní respondentkou bude ale pojednávat až následující kapitola.

Terénní výzkum probíhal s přestávkami od června roku 2013 do března roku 2014. Setkala jsem se s celkem jedenadvaceti respondenty, s nimiž jsem provedla polostrukturovaný rozhovor. Účelem bylo nalézt odpovědi na stanovené výzkumné otázky. Dále jsem provedla jedno

interview, jež šlo nejvíce do hloubky – to bylo interview s takzvanou hlavní respondentkou Marií. Rozhovor s touto ženou měl osobní charakter díky přátelskému vztahu, který spolu máme. Marie mi nejen poskytla rozhovor, ale dovolila mi také prostudovat všechny materiály týkající se jejího rodu. O práci s hlavní respondentkou bude ovšem pojednávat, jak už bylo řečeno výše, až následující kapitola. O způsobu shánění respondentů jsem již mluvila v kapitole Metodologie.

Prvních deset respondentů bylo z plzeňského kraje – což se logicky odvíjí od toho, že já sama bydlím v okolí Plzně a škola, kde učí moje matka, se též nachází v plzeňském kraji (konkrétně v malém městě Nepomuk, kde také obě bydlíme). Zaměstnanci školy, kde jsem začala shánět respondenty, také všichni bydlí v okolí Nepomuka a jejich známí, jež mi tito zaměstnanci doporučili, bydlí též v plzeňském kraji. Jak už jsem řekla, k dalším jedenácti respondentům jsem se dostala přes hlavní respondentku (která je mimochodem také z plzeňského kraje). U těchto respondentů už je místo bydliště různorodé. Čtyři z nich jsou z okolí Plzně, tři z Prahy a okolí, dva jsou z jižních Čech (České Budějovice a okolí) a jeden je dokonce až z Moravy. Co se týče věku, nejmladšímu respondentovi bylo dvacet jedna let, nejstaršímu respondentovi pak sedmdesát tři let. Co se týče genderového rozložení respondentů, z jedenadvaceti respondentů bylo jedenáct mužů a deset žen.

Mým původním záměrem bylo získat respondenty mimo jiné na diskusních fórech, jež existují na webových stránkách věnujících se genealogiím. O to jsem se také samozřejmě pokusila. Oslovila jsem několik lidí, ale bohužel mi téměř nikdo nebyl ochotný poskytnout rozhovor. Důvodem byla buď neochota věnovat mi čas, nebo to, že mi oslovení lidé nechtěli sdělit jakékoliv osobní informace, jelikož jsem pro ně byla cizí osobou (a tudíž zřejmě nedůvěryhodnou). Ve dvou případech jsem potom našla osoby, jež by se mnou interview provést chtěly, ale ty

pro změnu bohužel bydlely příliš daleko, takže nebyla šance se v dohledné době setkat tvář v tvář a udělat rozhovor.

Před započítím všech činností souvisejících s mou diplomovou prací jsem si stanovila sedm výzkumných otázek, na něž jsem se snažila při provádění polostrukturovaných interview nalézt odpověď. Výzkumné otázky, které jsem si položila, byly následující:

1. Z jakého důvodu si lidé nechávají zhotovit genealogie?
2. Jakou příbuzenskou linii sledují? – otcovu, matčinu, nebo obě?
Je jejich pojetí příbuzenství unilineární nebo bilaterální?
3. Jak definují příbuzné? Které osoby považují za příbuzné a které už ne?
4. Co lidi fascinuje na objevených příbuzných? Je to podoba či snad nějaký společný zájem nebo talent?
5. Jaké způsoby při sestavování rodokmenů lidé volí? Najímají si profesionální genealogy, navštěvují semináře, tvoří si genealogie sami pomocí softwarů/webů?
6. Jaký typ lidí se pouští do pátrání po předcích? Mají něco společného (věk, zaměstnání, sociální třída, vzdělání, bydliště, rodinná situace,...)? Mají společné vnímání příbuzenství? Žijí ve stejném „mentálním světě“?
7. Jak a jestli vůbec ovlivňují současný fenomén zhotovování rodokmenů média? Mají vliv na vnímání příbuzenství?

Dá se říct, že na všechny stanovené výzkumné otázky se mi podařilo nalézt uspokojivou odpověď. Myslím, že jsem si na začátku výzkumu nedala za cíl najít odpověď na otázky nějakého příliš osobního rázu (na něž by nebyli respondenti ochotní odpovídat) a všechny otázky byly jasně nadefinované a jednoduše položené (jak v samotném výzkumu, tak respondentům), tudíž se zřejmě dalo předpokládat, že na své otázky odpovědi naleznu.

Odpovědi respondentů mě ve většině případů nepřekvapily, spíše se dá říct, že naplnily moje očekávání. Překvapily mě pouze odpovědi na poslední – sedmou – výzkumnou otázkou, jež se týkala vlivu médií na hledání předků a ztracených příbuzných. Drtivá většina respondentů odpověděla (navzdory mým předpokladům), že je televizní pořady o předcích a příbuzných nezajímají, někdo dokonce ani žádné neznal. Pouze pár dotázaných odpovědělo, že tyto relace sledují, nicméně jenom dva respondenti uvedli, že je tyto pořady nějakým způsobem ovlivnily při pátrání po předcích.

Níže tedy předkládám vyhodnocení svého výzkumu. Předkládám souhrn odpovědí respondentů na jednotlivé výzkumné otázky a jejich interpretaci. Každé tvrzení níže dokládají citace z rozhovorů s respondenty, jež byly přepsány v programu F4.

1. Z jakého důvodu si lidé nechávají zhotovit genealogie?

Touto otázkou jsem se snažila zjistit, jaké jsou lidské motivace pro to začít pátrat po svých kořenech. Snažila jsem se přijít na to, z jakého důvodu si mí respondenti nechávají zhotovit nebo si sami zhotovují genealogie. Odpovědi na tuto otázku byly dost jednoznačné. Každý s respondentů se k tomuto dotazu vyjádřil jasně.

Odpovědi respondentů byly docela různorodé, sešlo se mi celkem jedenáct různých důvodů, proč si lidé nechávají zhotovit genealogie. Nejčastějším důvodem byla touha zachovat rodinnou historii pro další generace a s tím souviselo i dokončení rodinné kroniky. Tuto příčinu uvedlo šest respondentů. K těmto šesti počítám i respondenta, jenž odpověděl, že začal pátrat po svých kořenech na základě zajímavého vyprávění své babičky, jež v něm vzbudilo touhu dozvědět se více o svých kořenech a zachovat zajímavosti o rodině pro své potomky.

Alena: *„Můj rod nepatří k žádným známým, šlechtickým nebo slavným. Ale i tak si myslím, že stojí za to uchovat jeho historii, aby si potomci mohli jednou o svém původu něco zjistit, když budou chtít.“*

Karolína: *„Chci dokončit rodinnou kroniku, kterou začal tvořit můj pradědeček. Je to moc pěkné dílo, byla by velká škoda, kdyby zůstalo rozdělané a nedokončené. Mám svou rodinu a všechny příbuzné ráda, se svými předky mám moc dobré vztahy. Rodina je pro mě zkrátka důležitá. Proto na ni chci zachovat nějakou vzpomínku. Hlavně aby taky děti věděly, odkud pocházejí.“*

Václav: *„Když jsem byl mladší, babička mi vyprávěla samé zajímavé příběhy o naší rodině. Možná si něco přimyslela, ale i tak to ve mně vzbudilo zájem o moji minulost a moje předky. Pak když jsem na to měl čas, pustil jsem se do tvoření rodokmenu. Doufám, že to taky jednou bude zajímat moje potomky, děti a vnoučata.“*

Druhým nejčastějším důvodem bylo to, že daný respondent měl zálibu v historii jako takové. Tento důvod uvedli čtyři lidé. Jeden respondent dokonce historii v minulosti studoval. Od historie je pak už jen krok ke genealogii, takže tito respondenti spojili svůj koníček s pátráním po kořenech svých příbuzných, jelikož - dle slov jednoho z dotázaných - historie vlastní rodiny je nejzajímavější.

Jan: *„Mým koníčkem je historie. Rád čtu historické knížky a tak, je to taková moje vášeň. No, a jednou jsem dostal nápad při četbě jedné historické knihy, jejíž přílohou byly rodokmeny, začít zkoumat historii*

vlastní rodiny. A zjistil jsem, že historie vlastní rodiny je vlastně to nejzajímavější.“

František: „Studoval jsem historii na Karlově univerzitě. Vždycky mě moc bavila. Když je teď ve stáří víc času, rozhodl jsem se zkoumat i svou vlastní historii.“

Třetím nejčastějším důvodem je buď adoptovaný respondent, nebo nemoc, která respondenta postihla, a nebo televizní pořady, jež respondenti sledovali či doteď sledují. Adopci i nemoc uvedli pokaždé dva dotazovaní. Co se týče adoptovaných respondentů, oba řekli, že jim rodiče sdělili už v raném věku, že jsou adoptovaní. Když pak byli starší, začali se zajímat o to, odkud přišli, jaký je jejich skutečný původ. Dohledali si informace o svých biologických rodičích a sestavili rodokmen svého „pravého rodu“. Nic to ale nezměnilo na jejich rodinném uvědomění si. Stále za rodiče považují své adoptivní a o biologické rodiče se zajímali hlavně ze zvědavosti.

Marek: „Jsem adoptovaný. Dozvěděl jsem se to už jako malý a nějak extra mě to neovlivnilo. Když jsem začal dospívat, začal mě taky zajímat můj opravdový původ. Kdo jsou moji skuteční rodiče, co dělali, co další předci a tak... Ale nebyla to nějaká dramatická situace, jakou můžeme vidět ve filmech a tak. Prostě mě to jenom zajímalo. Za rodiče dál považuju ty, se kterými jsem odmalička žil.“

Martin: „Moji rodiče mě adoptovali. Řekli mi to dost brzo. V dospělosti jsem se pak začal zajímat o to, odkud pocházím, jací jsou moji skuteční

předci, ti biologičtí, pokrevní. No, tak jsem po tom začal pátrat. Ale nějak mě to neovlivnilo, teď už to vím, dušička má pokoj, ale v srdci mám rodiče pořád jenom ty jedny, ty adoptivní.“

Co se týče nemoci, v obou případech šlo o rakovinu u ženy středního věku. Oběma ženám byla zjištěna rakovina (jedna prozradila, že to byla rakovina prsu, druhá konkrétní druh rakoviny neuvedla). Poté, co se o své nemoci dozvěděly, je začalo zajímat, jestli se i jejich předkům nepříhodilo něco podobného, a tudíž jestli je nějaká možnost, že by se měly obávat i jejich děti. Obě mimochodem zjistily, že se v jejich rodě táhne rakovina jako „červená nit“.

Jana: „Když mi bylo čtyřicet, řekli mi doktoři, že mám rakovinu prsu. Naštěstí to podchytili včas, takže moje diagnóza nebyla fatální. Vyléčila jsem se. Nicméně na základě toho jsem se začala zajímat o to, jestli se v mojí rodině vyskytovala rakovina už dřív. A taky že ano. No, a nechala jsem si tedy sestavit i rodokmen, když už jsem byla u toho zjišťování. Ono je dobré vědět o svojí minulosti a předcích co nejvíc. Akorát se teď musím bát i o svou dceru, protože se to z maminy strany táhne už docela dlouho, ta rakovina.“

Co se týče výše zmíněných pořadů, v tomto případě jeden z dotazovaných uvedl, že sledoval televizní seriál, v němž mediálně známé osobnosti hledají svoje předky – tento seriál má název Tajemství rodu. A zde se zrodila myšlenka, že člověk by měl znát svoje vlastní kořeny. Druhý respondent řekl, že jednou viděl pořad (na jehož název si nevzpomněl) o genealogiích. To v něm vzbudilo zájem a časem se rozhodl začít sestavovat svůj rodokmen.

Václav: „Sledoval jsem seriál *Tajemství rodu*, ve kterém známí herci, zpěváci a tak pátrali po svých kořenech a hledali svoje předky, kam se dostali, hledali nějaké zajímavosti a podobně. Tenhle pořad jsem sledoval opravdu se zájmem, byl pěkně udělaný. Pamatuju si, že tam byl například Karel Šíp. No, a pak jsem začal uvažovat o tom, že bych taky hledal svoje předky, abych se o nich něco zajímavého dozvěděl. Člověk by měl vědět o svém původu.“

Marek: „Jednou jsem se díval na nějaký pořad, asi dokument, o genealogiích. Byly tam rozhovory s lidmi, kteří se živí tvořením rodokmenů a podobně, různé způsoby, které může člověk využít, když si chce udělat rodokmen... To mě přimělo k tomu, abych si později začal taky dohledávat o předcích. A to jsem ten pořad viděl jenom náhodou!“

Ostatní důvody se vždy objevovaly „po jednom“. Jeden respondent uvedl jako důvod rozvod rodičů, když byl v útlém věku. „Máma s tátou se rozvedli, když jsem byl malé dítě. Vyrůstal jsem jenom s mámou a tátu skoro neviděl. A hlavně jsem nevidal svoje prarodiče z tátovy strany. Když jsem byl pak dospělý, rozhodl jsem se zjistit co nejvíc o předcích z otcovy strany a sestavit si genealogii.“ (Daniel)

Dalším důvodem byla smrt matky. „Umřela mi máma. Vyrůstala jsem jenom s tátou odmalinka. Proto jsem vnímala hlavně tátovu část příbuzných. Ale rozhodla jsem se poznat taky prarodiče a tak z mamčiny strany.“ (Eliška)

Dále jeden respondent uvedl jako důvod svého zájmu o genealogie přátele, kteří jej ovlivnili. Několik přátel navštívilo genealogický kurz a díky němu si sestavilo genealogii. V respondentovi to pak vzbudilo chuť si něco takového taky zkusit. *„Kamarádi se najednou rozhodli, že začnou navštěvovat kurz pro amatérské genealogy. Přemlouvali mě, ať to taky zkusím, ale já nejdřív nechtěl. Až když jsem pak viděl jejich výsledky, začal jsem se o genealogie taky zajímat a rozhodl jsem se, že si taky zkusím zapátrat v minulosti.“* (Jaromír)

Podobným důvodem dalšího respondenta je vliv okolí, i když ne žádného konkrétního člověka. *„Mám pocit, že dneska je to takový trend, nechat si dělat genealogie. Nebo si tak pátrat po předcích sami. Jsou na to softwary, kurzy, lidi se tím živí... No, a já se na základě tohohle, dalo by se říct, vlivu, rozhodla, že půjdu s davem a taky zkusím pátrat. Zájem o předky se nakonec stal mým koníčkem a já jsem na výsledek svého snažení pyšná.“* (Jaroslava)

Poslední příčinou, kterou se mi díky polostrukturovaným rozhovorům podařilo zjistit, je snaha objevit nějakého slavného předka – šlechtice či nějakou „velkou“ osobnost v rodě. *„Mám příjmení, co se shoduje s příjmením příslušníků jednoho známého rodu. Zajímalo mě, jestli já sám s tím rodem mám něco společného. Nic jsem ale neobjevil. Tak jsem pak hledal, jestli se v mém rodě nevyskytuje někdo slavný nebo nějaký urozený člověk.“* (Miroslav)

2. Jakou příbuzenskou linii lidé sledují? – otcovu, matčinu, nebo obě? Je jejich pojetí příbuzenství unilineární nebo bilaterální?

Co se týče druhé části výzkumné otázky, všichni respondenti odpověděli, že je jejich pojetí příbuzenství bilaterální. Jejich pojetí je tedy v naší společnosti „klasické“.

Jindřiška: *„Za příbuzné беру všechny, ať už od otce nebo od matky. Je to rovnocenné.“*

Jaroslava: *„Ačkoliv jsem vyrůstala jenom s jedním rodičem, je pro mě tak nějak samozřejmé brát za příbuzné i předky a celkově lidi z matčiny strany. To, že matka zemřela, neznamená, že k ní nemám žádnou příbuzenskou vazbu.“*

Karel: *„Mám tedy, jak vy říkáte, bilaterální přístup k příbuzenství. Vnímám oba rodiče rovnocenně a беру předky obou rodičů stejně.“*

Jinou záležitostí je ovšem důraz na jednu z příbuzenských linií v rámci genealogického sledování. Na první část této otázky v podstatě existují jen tři možné odpovědi. Respondenti při vytváření genealogií sledují buď patrilinei (otcovu linii), matrilinei (matčinu linii), nebo obě linie. Musíme ovšem brát v potaz to, že respondenti používají slovo linie jako synonymum pro „stranu“, tudíž když odpovídají, že sledují matčinu nebo otcovu „linii“, většinou tím mají na mysli spíše otcovu či matčinu stranu (tak to není pouze v případech, jež sledovaly linii rakoviny; zde byl

opravdu kladen důraz na matčinu linii – tedy na ženské předky v matčině straně).

Sedm respondentů odpovědělo, že se při genealogickém bádání věnují či věnovali oběma liniím (jedna respondentka ale později uvedla, že po nalezení společného znaku opakujícím se v matčině linii se zaměřila na ni). Tito lidé se ovšem nevěnují generacím příliš „vzdáleným“ (končí například u prapradědečka a praprababičky) a zkoumají jenom přímou linii pokrevních příbuzných (ego, otec, dědeček atd.). I v této podobě je soustředění se na obě linie pokrevních příbuzných dle slov samotných respondentů docela obtížné.

Jaromír: „Zajímám se o obě linie, pro mě je matka důležitá stejně jako otec. Ale omezuju se jenom třeba na matku, babičku,... pak na otce, dědečka... No, však víte. Kdyby měl člověk z tohohle pohledu brát i širší rodinu, tak by se z toho zbláznil.“

Martin: „Beru oba rodiče jako rovnocenné. Takže sleduju předky obou. (...) Při sestavování toho rodokmenu jsem šel nejdál k praprababičce. Pak už by to bylo moc rozvětvené a já to chtěl vyrobit jako ozdobu na stěnu. A už takhle se mi tam všichni lidé stěží vešli.“

Pouze matčinu linii sleduje pět respondentů. Ve dvou případech je to z důvodu nemoci, která se vyskytla v matrilinei (rakovina – jednou prsu, jednou blíže neurčený druh). V jednom případě je to společný talent objevený v matčině linii (konkrétně je to nadání pro podnikání – spousta předků v matčině linii založila např. firmu), ve dvou je důvod ten, že

respondenti zkrátka více tíhnou k matce a také si chtějí usnadnit práci s genealogickým grafem.

Alena: „Chtěla jsem vyzkoumat linii matky. Nic zvláštního v tom ale není, otce mám taky ráda, ale teď bylo jednodušší dělat matčinu stranu. Ale kdo ví, třeba se časem pustím i do tátovy strany.“

Jana: „Zkoumám matčinu stranu. Důvod je jednoduchý, je to ta rakovina. Měla ji i moje máma, takže jsem se logicky pustila do jejich předků.“

Pouze otcovu linii bere v potaz devět respondentů – což z této varianty dělá v mém výzkumu tu nejčastější. V několika případech objevili respondenti společný zájem či talent v otcově linii, tak „šli“ po ní (talentem bylo například nadání pro hudbu). Zbytek respondentů (pět z devíti) uvedl jako důvod zkoumání otcovy linie to, že “jít“ po předcích jenom jednoho rodiče je jednodušší.

Jaroslav: „Můj táta hraje na klavír a zpívá. Já taky. No, a protože mě zajímá, jak moc se tyhle talenty dědí, tak jsem se rozhodl zkoumat jeho linii.“

Marek: „Je jednodušší zkoumat jenom jednoho předka a potom jeho stranu. Rozhodl jsem se pro tátu, ale nějaký zvláštní důvod to nemá.“

3. Jak definují příbuzné? Které osoby považují za příbuzné a které už ne?

Tato otázka se týkala jejich obecného vnímání příbuzenství, nikoliv lidí, které zahrnují či zahrnuli do svého genealogického stromu. Zajímalo mě, kdo se jim vybaví, když se řekne příbuzný, takový ten „opravdový“, o kom mluví, když mluví o příbuzném.

Nejčastější odpovědi byly hned dvě. Jednak ta, že jako „opravdové“ příbuzné berou přímé pokrevní (tedy například linii: matka, babička, prababička atd.), jednak ta, že za příbuzné berou všechny pokrevní příbuzné. Celkem tyto odpovědi uvedlo osmnáct lidí (devět a devět). Dva lidé pak uvedli, že berou jako příbuzné všechny, kteří jsou s nimi spřízněni pokrevně i afinně – takže i příbuzní přicházející skrze manželství pro ně mají stejnou „hodnotu“. A jeden respondent uvedl, že jsou pro něj příbuzní ti, s nimiž má společné prapředky.

Alena: „Když se řekne příbuzný, vybavím si mámu, tátu, babičky, dědečky a tak dál... Třeba teta a strýc, já nevím... To se mi třeba nevybaví.“

Marek: „Příbuzní jsou všichni ti pokrevní, jak vy říkáte. Máma, táta, tety, strejdové, jejich děti a tak... Ale vnímám třeba rozdíl mezi strejdou, co je brácha mámy, a mezi jeho manželkou, která pokrevní není, která je prostě jenom v uvozovkách jeho žena.“

Jindřiška: „Já beru jako příbuzné všechny. I lidi z manželovy strany, co se stali příbuznými až po tom, co jsem si manžela vzala. Nedělám mezi nimi rozdíl, beru naše obě rodiny jako jednu velkou a při slově příbuzný se mi vybaví oni všichni.“

Jaromír: *„Příbuzní jsou ti, se kterými mám společné prapředky.“*

4. Co lidi fascinuje na objevených příbuzných? Je to podoba či snad nějaký společný zájem nebo talent?

U této otázky se odpovědi respondentů různily. Obdržela jsem spoustu zajímavých odpovědí na dotaz, co lidi fascinuje a co zajímavého zjistili o svých objevených příbuzných.

Devět lidí odpovědělo, že je na objevených příbuzných fascinuje nějaký společný zájem či talent, který se přenáší z generace na generaci. Konkrétně se objevily tyto talenty: nadání pro hudbu (u dvou respondentů), malířský talent, literární nadání, talent pro podnikání (u tří respondentů), sportovní nadání a humanitní zaměření a inklinace k humanitním studiím. Dále jeden člověk odpověděl, že objevil umělecké sklony u sebe i svých předků, ačkoliv jejich specifika se lišila. Jeden respondent pak obecně uvedl, že hledá jakékoliv společné zájmy a koníčky, jež předky provázely.

Martin: *„Můj dědeček byl úžasný malíř. Já taky docela kreslím, i když ne tak dobře. Tak mě zajímalo, jak to bylo dál, jestli se talent dědí.“*

Eliška: *„Studovala jsem český jazyk, celkově jsem humanitně zaměřená. Moje máma i můj táta jsou ale úplně opak. Byla jsem zvědavá, jestli po někom z naší rodiny vůbec jsem, jestli se to dědí třeba ob – generací. (...) A přišla jsem třeba na to, že můj prapradědeček byl v podstatě spisovatel.“*

Dva lidé řekli, že podle starých fotografií hledají fyzickou podobu, nějaké shodné fyzické rysy.

František: *„Baví mě koukat na staré fotografie a hledat, jestli jsem si třeba s pradědečkem podobný. Mimochodem jsem zjistil, že všichni chlapi u nás v rodě mají velký nos.“*

U dvou respondentek byla klíčová již několikrát zmiňovaná nemoc – rakovina. Pátraly tedy v linii po stejné či podobné nemoci.

Speciální zajímavosti o rodině pak zjistila respondentka, která objevila, že ve stejném roce, kdy se někdo narodí, někdo další v rodě zemře, dále respondent, jenž objevil neustále se snižující počet potomků, a také respondent, který vysledoval růst své rodiny v rámci společenského žebříčku a postupně rostoucí majetek svých předků.

Dva lidé uvedli, že je obecně zajímavá všechno společné a nevyhledávají něco konkrétního. A jeden respondent uvedl, že ho nezajímá v podstatě nic.

Miroslav: *„Fascinuje mě asi všechno, co mám s příbuznými společné. Podle fotek sleduju podobu, taky mě zajímá, co předci dělali třeba za práci... Zkrátka všechno je pro mě nějakým způsobem zajímavé.“*

Václav: *„Neřeším konkrétní věci. (...) Hlavní pro mě bylo sestavit si rodokmen.“*

5. Jaké způsoby při sestavování genealogií lidé volí? Najímají si profesionální genealogy, navštěvují semináře, tvoří si genealogie sami pomocí softwarů/webů?

Při vyhodnocování této výzkumné otázky jsem způsoby sestavování genealogií rozdělila na tři hlavní kategorie: laické, profesionální a kombinované. Čistě laického způsobu využilo osm mých respondentů. Z toho šest lidí využilo, dalo by se říct, „klasických“ metod, kdy pátrali na matrikách, v nejrůznějších dokumentech, využívali i pamětníky, jež měli k dispozici ve své rodině, a poté „ručně“ vyhodnotili a sestavili genealogii (o tomto způsobu více v kapitole Možnosti při sestavování genealogií). Dva lidé pak využili při sestavování softwaru Genea.

Marie: *„Zkusila jsem si to udělat sama. Nemám už jinak co na práci, tak jsem měla na všechno čas. Stala se z toho v podstatě taková moje zábava.“*

Miroslav: *„Využil jsem software Genea. Jsem takový hračička a baví mě práce s technikou, takže tohle jsem si hned oblíbil.“*

Profesionální pomoc vyhledalo devět respondentů. Z toho pět využilo pomoci profesionálního genealoga a čtyři lidé navštívili genealogický kurz.

Alena: *„Zúčastnila jsem se genealogického kurzu. Jsem moc ráda, protože sama bych vůbec netušila, jak to dělat, a načítat tisíc knih se mi nechtělo. Takhle jsem se jako bonus ještě seznámila s lidmi, kteří přišli za stejným účelem, a našla si dokonce několik nových přátel.“*

Alena: „Oslovila jsem profesionálního genealoga. Raději jsem si připlatila a měla jsem to udělané pořádně a opravdu pravdivě. Nechtěla bych třeba po roce bádání zjistit, že mě to zavedlo úplně někam jinam, pryč od mojí rodiny.“

Čtyři lidé pak kombinovali. Tři kombinovali pomoc profesionálního genealoga s osobním „přispěním“ a jeden po předchozím laickém bádání navštívil genealogický seminář.

Marek: „Víte, já to upřímně nejdřív zkoušel sám. Ale moc mi to nešlo, vlastně jsem nevěděl, co a jak přesně dělat, kde hledat, kam jít... Pak jsem se dozvěděl o semináři. Tam jsem se pak přihlásil.“

Eliška: „Já jsem v podstatě kombinovala. Ozvala jsem se profesionálovi. Ale dělala jsem i sama, něco jsem si vyhledávala, hledala jsem v rodinných materiálech a tak. Pak jsme to nějak spolu dávali dohromady. Potom to samotné sestavování, ten závěrečný rodokmen, to už je práce genealoga.“

6. Jaký typ lidí se pouští do pátrání po předcích? Mají něco společného (věk, zaměstnání, sociální třída, vzdělání, bydliště, rodinná situace,...)? Mají společné vnímání příbuzenství? Žijí ve stejném „mentálním světě“?

Tuto výzkumnou otázku jsem si položila, abych zjistila, zda existuje něco jako jeden specifický typ lidí, jež se pouštějí do hledání kořenů. Zda

mají všichni mí respondenti něco společného, zda existuje nějaký společný rys, popřípadě rysy. U všech respondentů jsem zjišťovala věk, dosažené vzdělání, rodinnou situaci, takzvanou „sociální třídu“, bydliště (velké/malé město či vesnice) a zaměstnání (zde mě zajímalo jen, jestli je dotyčný zaměstnaný či nezaměstnaný nebo je v důchodu, popř. v invalidním důchodu). Došla jsem k závěru, že skutečně existují aspekty, jež se u většiny respondentů shodují.

Co se týče věku, všichni mí respondenti byli již dospělí. Nejmladší byl respondent, jemuž bylo dvacet jedna let. Dále dvěma respondentům bylo mezi třiceti a čtyřiceti lety, do kohorty 41 – 50 let spadali tři lidé, do kohorty 51 – 60 let patřilo pět lidí, nad šedesát let bylo osmi respondentům a nad sedmdesát let bylo dvěma lidem. Nejmladšímu respondentovi tedy bylo dvacet jedna let, nejstaršímu pak sedmdesát tři let. Z mého výzkumu tedy vyplývá, že genealogie zajímají spíše starší lidi, nejčastěji lidi v důchodovém věku.

Druhým zkoumaným aspektem bylo dosažené vzdělání. Zde jsou také výsledky celkem jednoznačné. Pouze jeden respondent měl pouze základní vzdělání – dohodil tedy jenom základní školu. Tři respondenti se vyučili nějakému řemeslu. Středoškolského vzdělání (tedy střední školu s maturitou) dosáhlo deset lidí, kteří se zúčastnili rozhovoru se mnou. Vysokou školu pak vystudovalo sedm mých respondentů. Dá se tedy na základě těchto výsledků říct, že svoje předky zkoumají spíše lidé s vyšším vzděláním, nejčastěji tedy lidé s maturitou.

Co se týče rodinné situace, vdovou či vdovcem byli čtyři respondenti, svobodní byli dva respondenti, rozvedených pak bylo šest lidí a ženatých či vdaných bylo devět respondentů (z nich šest mělo již velké, takzvaně „odrostlé děti“). Zde tedy výsledky nejsou tak jednoznačné, ale mírně převažují lidé, kteří jsou sami, nemají kompletní rodinu.

Dalším pozorovaným aspektem byla „sociální třída“ respondentů. Tato kategorie se může jevit jako poněkud problematická, pro někoho možná až vágní. Nicméně já jsem do této kategorie zahrnula finanční zajištění, zázemí a postavení respondenta v rámci společnosti. Měla jsem obavy, že se na takové věci respondenti budou zdráhat odpovědět, ale nakonec jsem s tím získat informace i z této oblasti neměla u lidí, s nimiž jsem dělala interview, problém. Většina respondentů se zařadila do střední třídy obyvatel (to znamená, že mají bezproblémové zázemí, netrpí finančními problémy, ale nepovažují svoje postavení za nadstandardní) – takových lidí bylo v mém výzkumu třináct. Sedm lidí se pak zařadilo do vyšší třídy (považují tedy své finanční možnosti a svoje zázemí za poněkud nadstandardní). Jeden respondent se pak naopak zařadil do nižší třídy, ten vnímá svou finanční situaci spíše za podprůměrnou. Obecně tedy lze říct, že o genealogie se zajímají lidé ze střední a vyšší třídy.

Předposledním aspektem bylo bydliště. Zde mě zajímalo pouze, jestli respondenti žijí na vesnici, v malém městě, nebo ve velkém městě (za malé město považuji město do patnácti tisíc obyvatel). Výsledky jsou následující: devět respondentů žije na malém městě, na vesnici bydlí jeden člověk a ve velkém městě žije jedenáct respondentů. Můj názor je ten, že ke zkoumání genealogií (zvláště pokud chtějí využít nějakou profesionální pomoc) se snáze dostanou lidé z měst než z vesnic.

Nakonec co se týče zaměstnání, zde jsem se zaměřila na to, jestli dotyčný respondent pracuje, nebo je v důchodu, či je nezaměstnaný. Zjistila jsem, že v důchodu je osm z mých respondentů, v domácnosti jsou dvě ženy, delší dobu nezaměstnaní jsou tři respondenti a zbytek, tedy osm respondentů, pracuje. Ovšem co se týče těch pracujících lidí, tři z nich pracují na volné noze. Můžeme tedy říct, že po svých kořenech pátrají více lidí, jež kvůli absenci práce (či pevného zaměstnání s danou pracovní dobou) mají více volného času.

Na závěr musím poznamenat, že jsem si vědoma toho, že výsledky v této výzkumné otázce ovlivnila mnou použitá metodologie. Hodně respondentů jsem získala v rámci jednoho prostředí, proto je logické, že například většina respondentů se řadí do střední třídy. Těž aspekt vzdělání to samozřejmě ovlivnilo. Je mi tedy jasné, že odpověď na tuto výzkumnou otázku nelze jen tak vztáhnout na všechny osoby, které si dělají genealogie, a že tyto výsledky neplatí globálně.

7. Jak a jestli vůbec ovlivňují současný fenomén zhotovování rodokmenů média? Mají vliv na vnímání příbuzenství?

Své překvapení z odpovědí respondentů na poslední otázku jsem již nastínila výše. Jak už jsem uvedla, většina respondentů uvedla, že na ně média neměla vůbec vliv. Spousta respondentů nedokázala ani uvést název jakéhokoliv pořadu, jenž by se týkal hledání příbuzných. Zkrátka je toto nijak nezajímá.

Karolína: „Pořady? Víte, že ani žádné neznám? Já se celkově na televizi tolik nedívám, radši si čtu nebo tak... Takže ne, tohle mě opravdu neovlivnilo.“

Daniel: „Jestli mě ovlivnila média? Určitě ne. Rodokmeny byl jenom a pouze můj zájem, můj nápad. (...) Ale pořady mě tedy nějaké napadají... Ta Pošta pro tebe se něčím takovým zabývá, ne? Ta hledá ty příbuzné. Dva tři díly jsem viděl, když jsem náhodně přepínal televizi.“

Sedm respondentů uvedlo, že občas pořady podobného typu sledují, ale zájem o hledání předků v nich nevzbudily. Padala jména dvou pořadů, oba vysílané Českou televizí – Pošta pro tebe (ačkoliv ta je primárně o hledání žijících ztracených příbuzných) a Tajemství rodu (relace o známých osobnostech, již pátrají po svých kořenech – v tomto pořadu hledal své předky například Karel Šíp).

Jana: *„Občas se dívám na Poštu pro tebe. Ale ta je spíš o hledání žijících příbuzných a někdy to ani o příbuzných být nemusí. No, ale určitě mě to nějak neovlivnilo.“*

Jindřiška: *„Znám Tajemství rodu. To byl moc hezký pořad, byl tam třeba Karel Šíp a hledal svoje kořeny. Sledovala jsem každý díl. Ale o svoje příbuzné jsem se začala zajímat už dřív, než to vůbec začali dávat.“*

Eliška: *„Média? No, možná mi trochu utvrdila zájem o předky. Dost jsem sledovala pořad Tajemství rodu. O těch mediálních osobnostech. (...) Dozvěděla jsem se tam spoustu zajímavých věcí. A něco jsem si i odnesla do svého bádání. Třeba něco k nějaké té metodologii, jak se to vlastně dělá, kde pátrat a tak. Ale důvody jsem měla svoje a jiné, než že bych vyloženě na základě nějakého pořadu si řekla: tak jo, teď jdu a budu hledat svoje předky.“*

Dva respondenti pak uvedli, jak bylo již také řečeno na začátku této kapitoly, že pravidelné sledování relace Tajemství rodu a dalšího pořadu o genealogiích nějakým způsobem zažehlo jejich zájem o genealogie.

6. Hlavní respondentka

S hlavní respondentkou Marií Kolářovou jsem se setkala v sobotu 4. ledna 2014 dopoledne. Marie patří k dlouholetým přátelům mých prarodičů, zná mě už od mého dětství, proto odpovídala na mé otázky uvolněně, bez jakýchkoliv zábran. Zajímavý rozhovor o známé nepomucké široce rozvětvené rodině probíhal v Mariině rodném domě v Nepomuku na náměstí Augustina Němejce č.p. 290, rodinné vilce, kterou postavil Mariin otec ve dvoře za restaurantem U zeleného stromu (dnešní Švejk restaurant), jenž byl rodinným podnikem Jiskrových.

Marie Kolářová, rozená Jiskrová, je čtyřiasedmdesátiletá vdova. Narodila se 18. února 1940 v plzeňské porodnici. Vystudovala nepomucké gymnázium („jedenáctiletku“), poté absolvovala nástavbu střední zdravotnické školy v Plzni. Pracovala jako dětská zdravotní sestra. Po sňatku s Milošem Kolářem žila v Kraslicích, kde se jim narodila jediná dcera Štěpánka. Po smrti své matky se se svým manželem vrátila do rodného domu v Nepomuku a od smrti svého manžela zde žije sama. Právě návrat do rodného domu a osamělý život ji přivedl na myšlenku sestavit rodokmen rodiny Jiskrových, protože jí tato rodina připadá zajímavá hned z několika důvodů a obává se, že vše, co o této rodině ví, co si o ní pamatuje, po její smrti už nikdo nebude schopen zachytit a osudy členů tohoto rodu upadnou v zapomnění. Navíc právě v této době našla v pozůstalosti své sestřenice nedokončenou kroniku rodů Jiskrových a Urbanových s pečlivě sestavenými rodokmeny a rukopisně zaznamenanými důležitými mezníky životů těchto rodů. Kroniku začal psát Jaroslav František Urban (narozen 2. 4. 1889 ve Vřeskovcích u Přeštic, zemřel 21. 7. 1960 v Nepomuku; ředitel školy, významný regionální spisovatel), který se do rodiny Jiskrových přizemnil. Z kroniky J. F. Urbana zjistila Marie, že nejstarší zjištěný předek rodu Jiskrových byl Matyáš Gyskra, jehož přesné datum narození se zjistit nepodařilo, ale je jisté, že žil v posledních desetiletích 18. století a v první polovině 19.

století a že se mu 2. června 1814 narodil syn Karel Gyskra, což byl Mariin pradědeček. O dalších předcích už Marie věděla z vyprávění svých rodičů, prarodičů, tet a strýců, takže se rozhodla doplnit své vzpomínky a znalosti o přesná data narození, sňatků a úmrtí všech členů rodu Jiskrových. Některá data našla v dochovaných rodinných dokumentech, některá zjišťovala na patřičných matrikách. Jak sama uvádí, nebylo to vždy snadné a ne vždy se setkala s pochopením a vstřícností. Nakonec se jí ale sestavit rodokmen podařilo a doufá, že své dceři a dvěma vnoučatům zanechá dokument natolik zajímavý, že u nich vyvolá zájem o „kořeny“. Marii mrzí, že zatím pro její činnost potomci nemají pochopení.

Přestože má Marie mnoho informací i o rodu své matky, rozhodla se zabývat pouze rodem svého otce. Vedl ji k tomu fakt, že rod matky už částečně zpracoval zmíněný pan Urban, v jehož práci pokračuje Mariina sestřenice z matčiny strany, a také obavy, že kdyby se pustila do práce na obou větvích rodokmenu, nestihla by ji dokončit. Navíc k rodině otce má bližší vztah už od dětství, jež bylo „překrásné“ právě díky otcovým sestrám, které Marie nazývá tetičkami. Byly to právě otcovy sestry, které o ni v dětství s láskou pečovaly a často jí vyprávěly o životech předků. Ta doba, ve které žili, ji dodnes fascinuje. Navíc má pocit, že otcova rodina byla zvláštní i velmi intenzívními láskyplnými a přátelskými příbuzenskými vztahy. Marie se o své příbuzné zajímá celý život, její zájem nebyl vyvolán nějakou zvláštní událostí. Myslí si, že její zájem pramení právě už z doby dětství. Vždy obdivovala obrovskou lásku a soudržnost, která panovala mezi sourozenci jejího otce. Tento intenzívní pocit rodinné soudržnosti v ní přetrvává dodnes a byla by ráda, kdyby se podařilo tuto soudržnost a příbuzenskou lásku přenést i na další pokolení.

Za zakladatelku rodu Jiskrových považuje Marie svoji babičku Antonii Klotildu Jiskrovou, rozenou Turkovou. Tato se narodila 3. června 1861 v Újezdě u Chanovic v rodině správce lihovaru a syrobárny. 29. července 1885 se provdala do Nepomuka za obchodníka Jana Františka

Jiskru, majitele koloniálního obchodu. Ten se narodil 19. října 1860 v Kocelovicích u Lnář. Z jejich manželství vzešlo deset dětí. Dědeček Jan František však 11. prosince 1907 umírá. Vdova po něm zůstává sama s devíti dětmi (jeden syn umřel jako nemluvňe) a prosperujícím obchodem. Marie ji obdivuje za její statečnost – obchod nejen udržela, ale i rozšířila, o všechny děti se velmi dobře postarala a ještě dokázala držet celou rodinu pohromadě i v době dospělosti svých dětí. Až do své smrti byla pevnou oporou a „spojovníkem, tmelem“ celé velmi rozvětvené rodiny. Umřela 25. září 1943 v Nepomuku. Zajímavou okolností babiččina života je i skutečnost, že její otec Jan Turek byl původně studentem semináře v Praze, takže měl být knězem a rodinu vůbec zakládat nehodlal. V revolučním roce 1848 se však zúčastnil svatodušních bouří a byl ze semináře vyloučen. Díky tomu se v roce 1849 oženil s Kateřinou Fenclovou z Nepomuka. Manželé Turkovi se usadili v Nepomuku, z jejich manželství vzešly čtyři děti – nejmladší dcerou pak byla Antonie Klotilda, Mariina babička.

Při práci na rodokmenu si Marie všimla velmi výrazného společného rysu všech členů rodu – všichni měli výborné obchodnické schopnosti, dnes bychom je zřejmě označili jako vynikající manažery. Obchodníci se v tomto rodě objevují už od nejstarších předků, ale nejvýrazněji se tento společný rys projevuje právě na dětech babičky Antonie Klotildy, tedy na strýcích a tetách Marie. Je rozhodně zajímavé, že obchodnický talent se přenesl i na potomky a existuje v této rodině doposud. Nejstarší dcera babičky Antonie Klotildy Marie (narozena v roce 1886, provdaná Chudáčková) se po smrti svého muže vrací se svými třemi dětmi k matce a pomáhá jí v obchodě. Stejně tak jako druhorozená dcera Antonie (narozena v roce 1887, provdaná Pellerová). Syn Jan (narozen v roce 1889) byl vyučen drogistou, po otcově smrti vedl s matkou obchod, ale padl na italské frontě v první světové válce v roce 1916. Další syn Karel (narozen v roce 1890) byl vyučen obchodníkem a

přiženil se do rodiny majitele hostince v Nepomuku. Syn Richard (narozen v roce 1892) se vyučil v textilním obchodě a zařídil si v Nepomuku svůj vlastní obchod s luxusním koženým zbožím. Dcera Anna (narozena v roce 1894) se provdala za Jaroslava Františka Urbana, autora rodinné kroniky. Sedmým dítětem byl Ferdinand, otec Marie. Narodil se 14. února 1896. Vyučil se sladovnictví v pivovaře na Zelené Hoře, v oboru se pak dále zdokonaloval v Praze na Smíchově, v Bulharsku a během světové války v Rusku. Založil stáčírnu piva a výrobu sodové vody. Po sňatku s Marií Járovou (dcerou majitele hostince) se stal hlavním zástupcem plzeňských pivovarů pro Nepomucko a okolí, zakoupil bývalý pivovar a svůj podnik tak značně rozšířil. Stal se také majitelem restaurantu U zeleného stromu. Osmým potomkem byl pak syn Antonín (narozený v roce 1898), ten se vyučil obchodníkem a později převzal od matky Antonie Klotildy otcovský dům i se zavedeným a dobře prosperujícím obchodem. Deváté dítě syn Jaroslav zemřel jako nemluvně, a tak přišel na svět ještě desátý potomek - syn Jaroslav (narozen v roce 1903), který nejdříve pomáhal matce s hospodářstvím, později si zřídil vlastní podnik, autodopravu v Nepomuku. Za první republiky a v průběhu druhé světové války byli Jiskrovi opravdu velmi úspěšnými obchodníky a významnými občany Nepomuka. Jejich slibně se rozvíjející podnikání bylo zastaveno politickým převratem v únoru 1948. Obchodnické aktivity rodiny byly postupně omezovány, až byl nakonec jejich majetek vyvlastněn. Za zmínku jistě stojí fakt, že Mariin otec byl dokonce uvězněn. Po čtyřech letech strávených ve vězení byl doma pouhé čtyři dny. Pak zemřel. Vdova po něm, Mariina matka měla dovoleno dožít v domě Jiskrových, ale musela ze svého vlastního domu platit nájem.

Potomci rodu Jiskrových tedy nemohli pokračovat v díle svých předků, přestože obchodnický talent zdědili. Například bratr Marie (Ferdinand po otci) celý život pracoval v plzeňském pivovaře jako sládek,

ale mohl být pouze zaměstnancem. Teprve vnuci mají od listopadu 1989 možnost rozvíjet vlohy zděděné po předcích. Marie má radost, že jsou z většiny z nich opravdu úspěšní podnikatelé nebo manažerské schopnosti typické pro tuto rodinu využívají v jiných oborech.

Mariino chápání příbuzenství je opravdu široké. Do své rodiny zahrnuje nejen pokrevní příbuzné, ale i jejich manžele, manželky, děti, vnuky. Celý život udržuje velmi intenzivní vztahy se všemi příbuznými. Sleduje životy všech potomků rodu a je v kontaktu se všemi žijícími členy této široké rodiny. Domnívám se, že toto její široké pojetí příbuzenství vychází z toho, v jaké rodinné atmosféře vyrůstala. Od dětství sledovala a obdivovala vřelé láskyplné vztahy, které udržovali její rodiče se svými sourozenci a jejich rodinami. Celým vyprávěním Marie prolíná nostalgie, že tato idylická doba je nenávratně pryč a že v současné generaci potomků, zejména těch nejmladších, vztahy mezi příbuznými ochladly a zájem vyprchává. Neidealizuje si tuto dobu, je si vědoma, že byla těžká. Vyžadovala velké osobní nasazení k dosažení prosperity. Právě rodina Jiskrových díky obdivuhodným sourozeneckým vztahům a vzájemné pomoci dokázala uspět a zvládat všechny životní těžkosti.

V závěru našeho rozhovoru jsme se dotkli současného fenoménu zhotovování rodokmenů. Marie si myslí, že jsou lidé určitě ovlivňováni médii, hlavně televizí. Pořady o celebritách, které si nechávají zjišťovat své předky, navozují pocit, že je „v módě“ nebo „in“ zabývat se svými kořeny. Má dojem, že tento zájem je spíše povrchní záležitostí snobů a že nepřamení z nějaké hlubší potřeby dozvědět se něco o svých předcích. Ona sama rozhodně nebyla ovlivněna „zvnějšku“. K zájmu o historii rodu ji vedly mnohem ušlechtilější pohnutky a vnitřní potřeba uchovat vše o rodu Jiskrových pro příští generace.

Osudy jednotlivých členů rodiny Jiskrových jsou natolik zajímavé a spletité, že by jistě vydaly na rodovou kroniku. Snad se Marii podaří najít někoho, kdo by její vzpomínky a poznatky takto zpracoval.

7. Závěr

Cílem této diplomové práce s názvem *Genealogie jako kulturní fenomén* bylo nahlédnout na zhotovování genealogií z perspektivy sociální a kulturní antropologie. Mou snahou bylo prostřednictvím diplomové práce pochopit především motivy lidí – co je vede k pátrání po kořenech, po předcích, proč si nechávají sestavit nebo si sami sestavují genealogie. Dále jsem se zaměřila na zodpovězení několika dalších výzkumných otázek týkajících se současného pojetí příbuzenství, způsobů, jakým si zájemci o nalezení kořenů genealogie tvoří či společných rysů této kategorie lidí.

Práce je rozdělena na tři části. V metodologické části jsem popsala, jak jsem při vytváření této diplomové práce postupovala. V této kapitole je obsažen popis studia relevantní literatury (potřebné především k vytvoření teoretického rámce práce) a především popis postupu při terénním výzkumu, jež jsem provedla s cílem zodpovědět mnou stanovené výzkumné otázky. V teoretické části práce jsem se zaměřila jednak na teorii příbuzenství s důrazem na pojetí příbuzenství v našem kulturním kontextu, jednak na genealogii z teoretického i historického hlediska, jednak na genealogickou metodu v kontextu sociální a kulturní antropologie. Speciální kapitola je pak věnována různým strategiím, které jsou používány při vytváření genealogií a „pátrání po předcích“ (semináře, kde se lidé učí, jak si sestavit rodokmen, populárně naučné knihy o tom, jak dělat rodokmen, weby a softwary pro zaznamenávání genealogií, lidé, kteří jsou najímáni na vypátrání kořenů i „ztracených“ příbuzných,...). Tyto různé strategie a způsoby vytváření genealogií jsou v této kapitole teoreticky popsány. Praktická část je založena na terénním výzkumu. Tento zahrnuje polostrukturované rozhovory s respondenty, kteří si nechávají či už nechali vyhotovit genealogie (nebo si je vytvářejí sami). Výzkum mi pomohl zodpovědět ohledně fenoménu genealogií tyto otázky:

1. Z jakého důvodu si lidé nechávají zhotovit genealogie?
2. Jakou příbuzenskou linii sledují? – otcovu, matčinu, nebo obě?
Je jejich pojetí příbuzenství unilineární nebo bilaterální?
3. Jak definují příbuzné? Které osoby považují za příbuzné a které už ne?
4. Co lidi fascinuje na objevených příbuzných? Je to podoba či snad nějaký společný zájem nebo talent?
5. Jaké způsoby při sestavování rodokmenů lidé volí? Najímají si profesionální genealogy, navštěvují semináře, tvoří si genealogie sami pomocí softwarů/webů?
6. Jaký typ lidí se pouští do pátrání po předcích? Mají něco společného (věk, zaměstnání, sociální třída, vzdělání, bydliště, rodinná situace,...)? Mají společné vnímání příbuzenství? Žijí ve stejném „mentálním světě“?
7. Jak a jestli vůbec ovlivňují současný fenomén zhotovování rodokmenů média? Mají vliv na vnímání příbuzenství?

Nejčastějším motivem je, jak se z výzkumu ukázalo, „obyčejná“ touha lidí zachovat rodinnou historii pro další generace. Zde se ukazuje představa lidí, že žijeme v určitých korporovaných skupinách a v nich si předáváme historii.

Co se týče odpovědí na druhou výzkumnou otázku, pojetí příbuzenství všech respondentů je bilaterální – což je přirozené pro „naši“ kulturu. Ovšem co se týče sledování otcovy či matčiny strany při genealogickém bádání, objevila se tu jistá inklinace spíše k otcově straně. Někteří respondenti k tomu ani neměli jasný důvod – nevěděli, proč se rozhodli sledovat zrovna otcovu stranu. Zde se zase zračí jakýsi kulturní stereotyp, v němž i dnes vidíme otcovu stranu mnohdy jako důležitější a celkově muže vnímáme jako silnější pohlaví.

Odpověď na třetí výzkumnou otázku ukázala, že v pojetí příbuzenství respondentů hraje největší roli představa sdílené krve – odtud se odvíjí „pokrevní“ představa příbuzenství, jež je opět v „naší“ kultuře typická.

V odpovědích na čtvrtou otázku (a nejen v nich) se zrcadlí biologická představa příbuzenství a dědičnost. Především v tom, že si respondenti představují, že i nějaký talent či zájem se dědí, biologicky se přenáší. Očividně neberou v potaz to, že by je určitou věc například rodina naučila, že hraje roli učení nebo kultura. Zkrátka jejich pojetí vévodí biologie.

Co se týče odpovědí respondentů na pátou výzkumnou otázku, zmiňované způsoby tvorby genealogií byly následující: pátrání „na vlastní pěst“ pomocí matrik a různých dokumentů, genealogické softwary, genealogický kurz a pomoc profesionálního genealoga. Nikdo tedy nevyužil například metod genetické genealogie.

Šestá otázka ukázala, že opravdu existují společné rysy (v rámci mých respondentů samozřejmě) lidí, kteří si zhotovují genealogie. Za společné můžeme považovat především sociální třídu a vzdělání (většina respondentů patří do střední či vyšší sociální třídy a má minimálně maturitu).

Odpověď na sedmou výzkumnou otázku mě nejvíce překvapila – soudě dle odpovědí mých respondentů mají média téměř nulový vliv na zájem lidí o genealogie. Pouze dva lidé potvrdili, že na ně například pořady o hledání předků měly nějaký vliv.

Jedna část práce pak patří tzv. hlavní respondentce – interview s ní šlo nejvíce do hloubky a místy mělo díky mým osobním vazbám na hlavní respondentku spíše charakter přátelského rozhovoru. Od hlavní

respondentky jsem nejen obdržela odpovědi na položené výzkumné otázky, ale také jsem vyslechla a zaznamenala příběh jejího rodu.

Jsem si vědoma toho, že mé bádání bylo omezeno časově i rámcem diplomové práce. Také co se týče odpovědí na výzkumné otázky, vím, že jsou ovlivněny vybraným vzorkem respondentů. O genealogii by se toho dalo napsat mnohem více. Snad budu mít příležitost se tomuto tématu věnovat v širších souvislostech při své další vědecké práci.

8. Seznam použité literatury

Barnard, Alan. Jonathan Spencer. 1996. *Encyclopedia of Social and Cultural Anthropology*. New York: Routledge.

Bouquet, Marry. 1996. Family Trees and their affinities: the visual imperative of the genealogical diagram. *Journal of Royal Anthropological Institute (N.S.)* 2: 43 – 66.

Budilová, Lenka. 2007. Studium příbuzenství a sociální antropologie. *AntropoWebzin*, 3 (2-3): 1-6.

Budilová, Lenka. Marek Jakoubek. 2006. Genealogická metoda a její použití při výzkumu v cigánské osadě. In *Akta Fakulty filozofické Západočeské univerzity v Plzni*. Pp. 145 – 158. Plzeň: Dryada.

Carsten, Janet. 2004. *After Kinship*. Cambridge: Cambridge University Press.

Encyklopedický slovník. 1993. Praha: Odeon. Heslo: genealogie.

Hlaváček, Ivan. Jaroslav Kašpar, Rostislav Nový. 2002. *Vademecum pomocných věd historických*. Praha: H&H.

Holy, Ladislav. 1996. *Anthropological Perspectives on Kinship*. London: Pluto Press.

Hrdý, Ladislav. Václav Soukup, Alena Vodáková (eds.). 1994. *Sociální a kulturní antropologie*. Praha: Sociologické nakladatelství.

Klimeš, Lumír. 1981. *Slovník cizích slov*. Praha: SPN. Heslo: genealogie.

Krejčíková, Jarmila. Tomáš Krejčík. 1987. *Základy heraldiky, genealogie a sfragistiky*. Praha: SPN.

Lutonský, Boleslav (a kol.). 1999. *Základy genealogie - soubor přednášek pro laické genealogy 1. díl*. Praha: Česká genealogická a heraldická společnost.

Možný, Ivo. 2006. *Rodina a společnost*. Praha: SLON.

Murphy, Robert, F. 2004. *Úvod do sociální a kulturní antropologie*. Praha: SLON.

Otto, Jan. *Ottova encyklopedie A – Ž*. 2004. Praha: Ottovo nakladatelství. Heslo: genealogie.

Pazderová, Alena. 1995. Předmluva. In Řičař, Kristoslav: *Úvod do genealogie: Kdo jsou moji předkové a odkud přišli*. Pp. 3-8. Praha: Horizont.

Rivers, William, H., R.. 1900. A Genealogical Method of Collecting Social and Vital Statistics. *The Journal of the Anthropological Institute of Great Britain and Ireland* 30: 74 – 82.

Řičař, Kristoslav. 1995. *Úvod do genealogie: Kdo jsou moji předkové a odkud přišli*. Praha: Horizont.

Řičař, Kristoslav. 1999. *Občanská genealogie*. Praha: Ivo Železný.

Skupnik, Jaroslav. 2010. *Antropologie příbuzenství. Příbuzenství, manželství a rodina v antropologické perspektivě*. Praha: SLON.

Stone, Linda (ed.). 2001. *New Directions in Anthropological Kinship*. Roman & Littlefield Publisher Inc.

Svoboda, Vladimír. 1998. *Minimum o rodokmenu*. Praha: Olympia.

Toušek, Laco. 2012. Vybrané aspekty metodologie aplikované antropologie. In: Hirt, Tomáš a kol.: *Vybrané kapitoly z aplikované sociální antropologie*. Pp. 25 – 106. Západočeská univerzita v Plzni.

Vodáková, Alena. Miroslav Petrušek. 1996. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum. Heslo: metoda genealogická.

9. Seznam použitých internetových zdrojů

<http://genealogie.cz/>

<http://genealogie.taby.cz/>

<http://genebaze.cz/>

<http://genetickagenealogie.cz>

<http://myheritage.cz/>

<http://novinky.cz/kariera/193868-genealog-na-rodokmenech-nezbohatne-objevuje-ale-dosud-nezname-fakty.html>

<http://rodopisna-revue-online.tode.cz/>

<http://slunecnice.cz/tipy/genopro-2007-profesionalni-rodokmen/>

<http://technet.idnes.cz/sestavit-vlastni-rodokmen-v-pocitaci-vam-pomohou-specialni-programy-12k->

[/software.aspx?c=A100721_114653_software_dvr](http://software.aspx?c=A100721_114653_software_dvr)

<http://genea.cz/>

10. Resumé - Summary

My master thesis is oriented on the topic of genealogy. The title of my master thesis is Genealogy as a cultural phenomenon. The object of my master thesis is look to genealogy, lineages, pedigrees and family trees from the perspective of social and cultural anthropology.

Study is divided into three parts: the first part is methodological (this part is about my methods used in my master thesis), the second part is theoretical (this part is about theories and studied scientific books) and the third part is about my own field - research.

The first part of this study is focused on methods, which I used to write my master thesis. This part is about studying scientific books and about my own research. I based my research on semi-structured interviews with twenty-one people who are interested in the history of their families, about their ancestors and about family trees. I have asked seven questions concerning genealogy. Big part of my research is about „the main respondent“ Marie.

The second part of my master thesis is focused on the theory of kinship, the theory of genealogical method in the context of social and cultural anthropology and genealogy from theoretical and historical perspective. This part is based on scientific books and articles – for example written by Jaroslav Skupnik, Kristolav Řičař, William Rivers, Mary Bouquet or Ivo Možný. Special chapter is about strategies which people use for making their family trees (for example genealogical workshop or genealogical software).

Main part of this study is the third part. This part is focused on my own field – research. The field-research is based on semi-structured interview with twenty-one people and „bigger“ interview with my „main respondent“ Marie Kolářová. The research brings answers to research questions about genealogy, family trees and people who are interested in their ancestors.

11. Přílohy

11.1 Tabulka respondentů – muži

	Věk	Bydliště
Daniel	21	Středočeský kraj
Marek	33	Plzeňský kraj
Václav	41	Plzeňský kraj
Martin	50	Plzeňský kraj
Marek	51	Plzeňský kraj
Jan	52	Plzeňský kraj
Jaromír	60	Plzeňský kraj
Miroslav	61	Plzeňský kraj
František	63	Středočeský kraj
Karel	68	Středočeský kraj
Jaroslav	69	Středočeský kraj

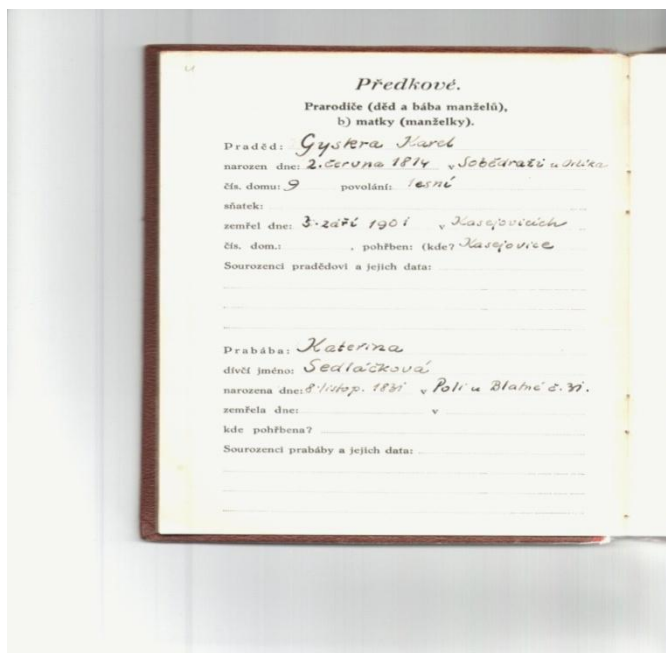
11.2 Tabulka respondentů – ženy

	Věk	Bydliště
Eliška	31	Plzeňský kraj
Jana	43	Středočeský kraj
Alena	55	Plzeňský kraj
Jindřiška	56	Jihočeský kraj
Alena	64	Plzeňský kraj
Jana	65	Plzeňský kraj
Růžena	67	Plzeňský kraj
Jaroslava	68	Brněnský kraj
Karolína	71	Jihočeský kraj
Marie	73	Plzeňský kraj

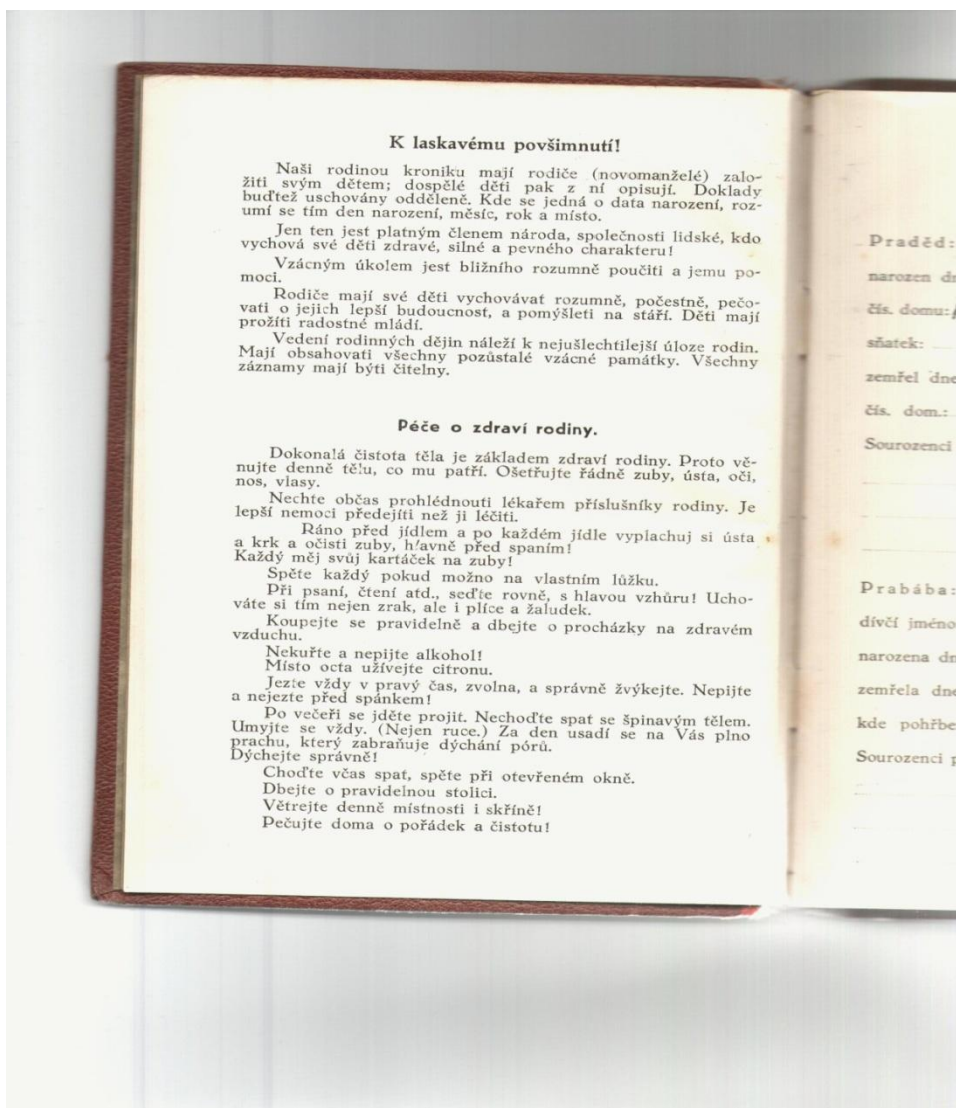
11.3 Obrazový materiál

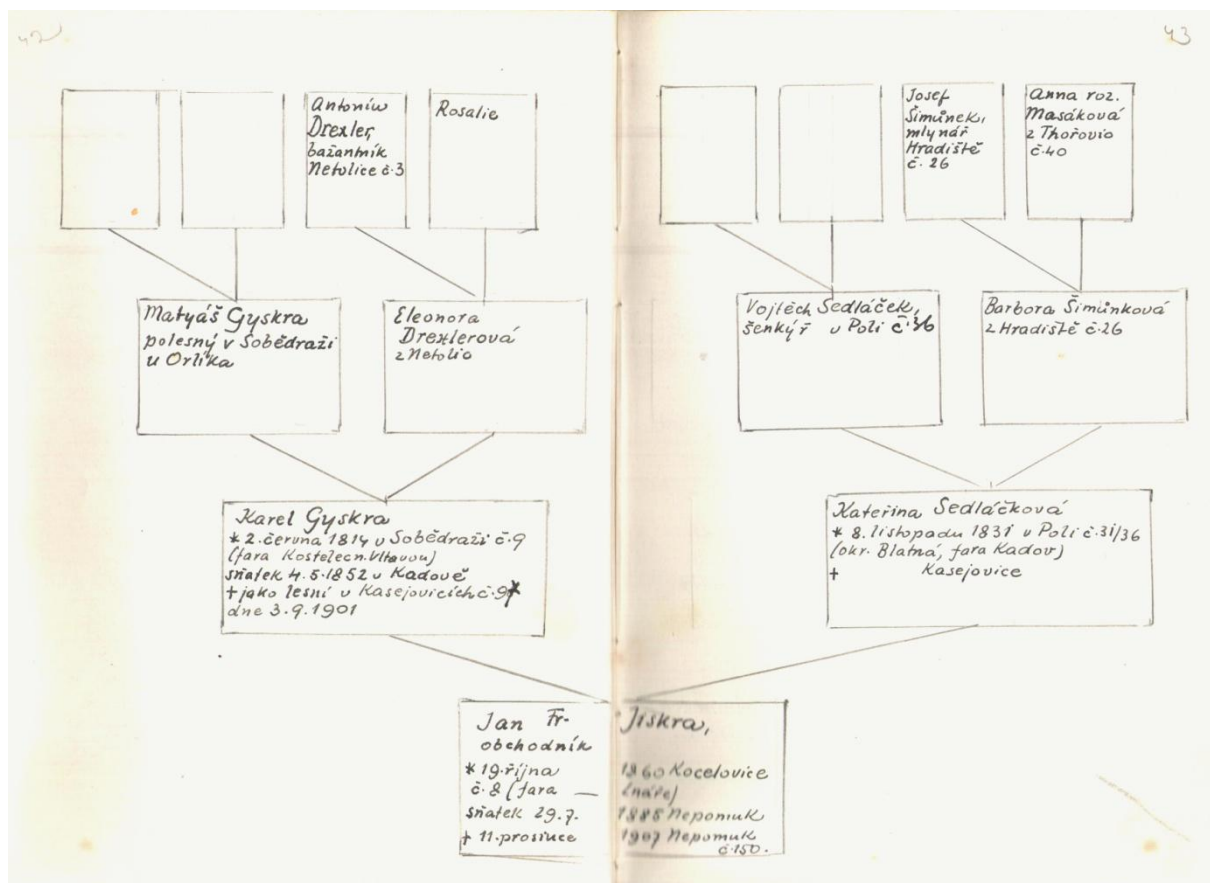
Obrázek č. 1: Úvodní strana rodinné kroniky hlavní respondentky Marie

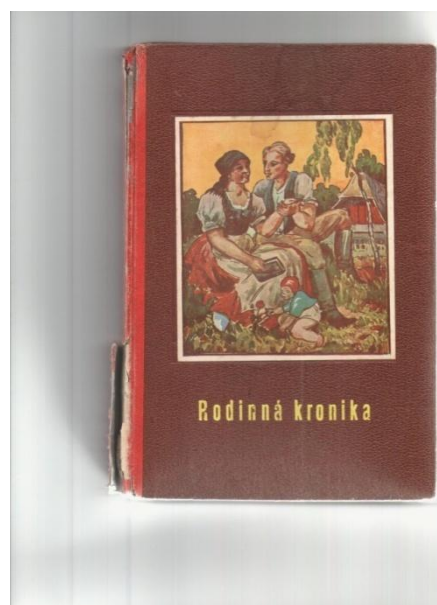
Obrázek č. 2: Stránka s informacemi o dvou předcích hlavní respondentky

Obrázek č. 3: Pokyny na začátku rodinné kroniky

Obrázek č. 4: Část rodinného stromu hlavní respondentky

Obrázek č. 5: Rodinná kronika hlavní respondentky

11.4 Doplněk k rodokmenu

